

ISSN 2466-3107 (Online)

ПОКРЕТ ПОТРОШАЧА

Јавно електронско гласило
ПОКРЕТ ПОТРОШАЧА

издавач

Покрет за заштиту потрошача - Србије
Београд, Савска 9/III
www.pokretpotrosaca.org.rs
e-glasilo@pokretpotrosaca.org.rs

главни и одговорни уредник
Петар Богосављевић

уреднички тим

Борка Вишнић
Драгана Пантелић
Проф. др сци Слађана Шобајић
Проф. др Милан Ж. Балтић
Проф. др Милан Мирић
Драгољуб Симоновић, адвокат
др Лазар Турубатовић

ликовно-техничко уређење
ПОЗАП

Садржај

Уводник	5
Носиоци заштите потрошача	6
Интервју са Весном Новаковић	6
Развој потрошача	10
Промоција одрживог економског и друштвеног развоја и заштите животне средине	10
Одржан Светски конгрес Потрошачке интернационале	14
Безбедност хране	17
Потрошач, безбедност хране и култура исхране	17
Систем за осигурање безбедности хране у фази производње прехранбених производа биљног порекла	21
Усклађеност прописа Србије у области безбедности хране са прописима ЕУ	29
Активности БЕУК-а	36
Потрошачка питања	37
Потрошачки времеплов	39
Зашто потрошачки времеплов?	39

Уводник

пише Петар Богосављевић

У Уставу је записано да Република Србија штити потрошаче. Устав јемчи и гарантује непосредну примену општеприхваћених правила међународног права, потврђених међународним уговорима и законима. По њему се људска права, а ту су на посебном месту и потрошачка права, тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, у складу са међународним стандардима људских и потрошачких права и праксом међународних институција које надзиру њихово спровођење.

Закони о: заштити потрошача, трговини, безбедности хране и више других, којим се уређују интереси и права потрошача, недовољно разрађују уставни принципи заштите потрошача и преузета међународна и европска регулатива о заштити потрошача. У њима се потрошачи свде на *физичко лице које на тржишту прибавља робу или услуге у сврхе које нису намењене његовој пословној или другој комерцијалној делатности.*

Пре више од пола века, Џон Ф. Кенеди је, обраћајући се Конгресу поводом својих предлога четири основна права потрошача рекао: *Потрошачи по дефиницији укључују све нас. Они су највећа економска група, која утиче и на коју утиче готово свака јавна и приватна економска одлука. А, ипак, они су једна значајна група ... чији се погледи често не чују.*

Из несклада уставног, Кенедијевог, међународног и европског приступа заштити потрошача на једној и дефиниције приступа заштите потрошача у наведеним законима и пракси на другој страни, произашла је потреба за медијским садржајима којим се, поред другог, отвара јавни дијалог о стању, путевима остваривања, унапређења и развоја заштите потрошача у Србији.

У нашој производњи и дистрибуцији медијских садржаја учествују независни експерти са универзитета, из института и истраживачких центара, државних органа и организација, невладиних организација, стручњаци за заштиту потрошача из европских и међународних организација и активисти посвећени остваривању и заштити права потрошача. Њихово ангажовање у припреми ауторских текстова, стручним расправама и обуци потрошача, новинара и носилаца заштите потрошача је предуслов за квалитетном потрошачком информисању, образовању, организовању и свакодневном раду независних појединаца, група, удружења и еихових савеза на остваривању, заштити и развоју потрошачких права и интереса.

Снага потрошачког покрета у Србији и свету извире из неотуђивих људских права и слобода садржаних у: Резолуцији ОУН о основним људским правима и слободама, Смерницама ОУН о основним правима потрошача из 1985., 1999. и новим Смерницама, чије се доношење очекује до краја 2015. године и другим међународним, европским и српским обавезујућим актима.

Потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању, РС је преузела обавезу да имплементира и примењује бројне директиве и друга акта органа ЕУ о заштити потрошача. Предстоји нам енергичније залагање за њихово потпуније преузимање и доследно примењивање.

Најбољи допринос у њеном извршавању даћемо ако медијске садржаје заснујемо на изворним међународним, европским и домаћим документима и резултатима наших истраживања, у функцији независног потрошачког информисања и образовања.

Весна Новаковић

Интервју са Весном Новаковић

Помоћник министра за заштиту потрошача у Министарству трговине, туризма и телекомуникација.

Председник Подгрупе стручне групе Координационог тела за процес приступања Европској унији за заштиту потрошача и заштиту здравља .

Учествовала у раду Унапређеног сталног дијалога између Републике Србије и Европске уније у области заштите потрошача.

Учествовала у припреми, спровођењу и надзору над реализацијом пројеката из области заштите потрошача финансираних из претприступних фондова Европске уније (CARDS 2006 и IPA 2009), као и припреми и мониторингу пројеката намењених јачању капацитета удружења за заштиту потрошача финансираних из буџета.

Члан је Националног савета за безбедност производа, као и Комисије за стандарде и сродне документе из области заштите потрошача Института за стандардизацију.

Одржала бројна предавања и презентације на професионалним скуповима у циљу афирмисања политике заштите потрошача и објавила текстове и интервјуе у релевантним часописима у сврху информисања јавности о правима потрошача.

Удата и мајка троје деце.

1) Молимо Вас да после једногодишње примене Закона о заштити потрошача, за читаоце Јавног електронског гласила *Покрет потрошача* оцените досадашње резултате, представите организацију, рад и проблеме рада Сектора за заштиту потрошача, у остваривању и заштити Основних права и интереса потрошача и корисника услуга у Србији.

Нови Закон о заштити потрошача (*Сл. гласник РС*, бр. 62/14) ступио је на снагу 21. јуна 2014. године, а почео да се примењује од 22. септембра 2014. године. Након прве године примене, можемо са сигурношћу рећи да резултати нису изостали. Наиме, Закон је увео доста новина у покушају да област потрошачког права у највећој могућој мери усклади са европским законодавством и европском праксом као и у жељи да се већина недостатака које је у примени показао претходни закон сада превазиђу и прилагоде специфичностима и приликама нашег тржишта. Припремити модеран и европски закон који ће притом уважити прилике на нашем тржишту и указати правац даљег развоја права потрошача није био нимало лак. Прва година примене протекла је у прилагођавању државних органа, привреде и грађана новим решењима и могу рећи да сам задовољна како је ова фаза протекла. Удружења су била активна у промовисању нових законских решења, новинари и целокупна јавност била је прилично заинтересована, а ми смо се са наше стране потрудили да доношењем пратећих подзаконских аката, мишљењима о примени Закона, промтним одговорима и добром сарадњом са средствима јавног информисања дамо додатни замајак и подстрек овом процесу.

Сектор за заштиту потрошача делује у оквиру Министарства трговине, туризма и телекомуникација и наша законска надлежност односи се на обављање послова утврђивања и спровођења политике заштите

потрошача и са тим у вези предлагање системских мера и решења, припрему стручних основа за израду прописа, давање мишљења о примени прописа и праћење примене прописа, праћење тржишта и предлагање мера у циљу отклањања неправилности са аспекта заштите потрошача, спровођење поступка колективне заштите потрошача, сарадња са националним и међународним институцијама у области заштите потрошача, сарадња са органима покрајинске аутономије и локалне самоуправе, усклађивање законодавства са правним поретком ЕУ итд. Сви ови системски послови обављају се у више организационих јединица формираних унутар Сектора.

2) Да ли су донета сва подзаконска акта и колико се и како примењује Закон у надлежним министарствима, општинама и градовима? Ко прати и координира њихову примену и какви су резултати?

Сви подзаконски акти чије је доношење било предвиђено Законом о заштити потрошача донети су у зацртаним роковима. На овај начин, кроз конкретизацију општих законских норми у конкретније одредбе подзаконских аката, створили смо услове за потпуну и доследну примену свих законских норми. На основу овог закона донети су следећи подзаконски акти: Правилник о садржини и начину вођења евиденције удружења и савеза удружења за заштиту потрошача и условима за упис, Правилник о облику и садржини обрасца за одустанак од уговора на даљину и уговора који се закључују изван пословних просторија, Уредба о садржини обрасца за одустанак од уговора о временски подељеном коришћењу непокретности, о трајним олакшицама за одмор, о помоћи приликом препродаје и о омогућавању размене, Правилник о раду тела за вансудско решавање потрошачких спорова, Уредба о садржини стандардног информативног обрасца за уговоре о временски подељеном коришћењу непокретности, о трајним олакшицама за одмор, о помоћи приликом препродаје и о омогућавању размене.

Сви наведени подзаконски акти се примењују, а посебно бих напоменула да је до сада примљено више захтева за упис у Евиденцију удружења и савеза удружења за заштиту потрошача као и на Листу тела за вансудско

решавање потрошачких спорова и да су ови захтеви разматрани и решавани у складу са новим Законом о заштити потрошача и пратећим подзаконским актима.

3) Да ли су формирана саветодавна тела у општинама, градовима и јавним и комуналним предузећима, у складу са законом? Да ли је Министарство сагледало проблеме и шта је предузело за стварање услова за формирање и рад саветодавних тела у комуналним предузећима и јединицама локалне самоуправе у већем делу Србије у којим не постоје облици организовања потрошача?

Новоуведена законска обавеза трговаца који пружају услуге од општег економског интереса (снабдевање електричном енергијом, гасом, топлотном енергијом, пијаћом водом итд.) да у оквиру својих привредних друштва формирају саветодавна тела и у њихов рад укључе представнике евидентираних удружења и савеза удружења за заштиту потрошача представља остваривање једног од основних права потрошача, права на учешће, дакле заступљеност интереса потрошача у поступку доношења и спровођења политике заштите потрошача, као и значајан искорак у правцу јачања и даље афирмације заштите бројних категорија корисника ових услуга. Свесни рањивости и социјалне осетљивости потрошача услуга од општег економског интереса, Министарство је предузело неколико корака у циљу потпуне и доследне примене ове законске одредбе. У више наврата смо кроз тумачење прописа пробали да трговцима приближимо и објаснимо значај и смисао поштовања ове законске одредбе односно њихове обавезе да формирају саветодавна тела. Такође, министарство је преко надлежних тржишних инспектора спровело инспекцијски надзор како би испитало да ли трговци формирају саветодавна тела. Подсетила бих да је супротно поступање трговаца санкционисано прекршајем.

Што се локалних самоуправа тиче, Министарство је од почетка примене Закона упутило допис свим јединицама локалне самоуправе и обавестило их о њиховим обавезама и активностима које треба да предузму у области заштите потрошача. Јединице локалне самоуправе имају законску обавезу

да најкасније до 15. марта сваке године доставе Министарству извештаје о спроведеним активностима на унапређењу заштите потрошача, а за претходну календарску годину. Очекујемо да што већи број локалних самоуправа активностима у оквиру својих надлежности подстакне унапређење заштите потрошача у локалним срединама као и да нас о предузетим активностима на адекватан начин обавести. Посебно бих истакла позитиван пример Града Крагујевца као првог града у Србији који је конституисао градски Савет за заштиту потрошача који функционише у статусу сталног радног тела Градског већа, а у чији рад су укључени представници локалне самоуправе, инспекцијских служби, чланови удружења за заштиту потрошача итд. Ово је добар пример заједничког деловања свих учесника у систему заштите потрошача на локалном нивоу.

4) Да ли постоји и да ли је доступна евиденција чланова саветодавних тела из евидентираних удружења потрошача и њихових савеза?

Министарство установљава и води Евиденцију удружења и савеза удружења за заштиту потрошача. Једно од законских права евидентираних удружења и савеза је да учествују у раду саветодавних тела трговаца и на тај начин пруже заштиту корисницима ових услуга. Наведена Евиденција доступна је на сајту Министарства и редовно се ажурира новим подацима. Преко ове Евиденције трговци могу сазнати која се удружења евидентирана и која су самим тим њихови потенцијални партнери у раду саветодавних тела док потрошачи могу да у директном контакту са удружењима и савезима, између осталог, сазнају која лица у име удружења учествују у раду саветодавних тела и који су резултати кроз овај облик заштите потрошача остварени.

5) Шта ће се предузети у прилагођавању организације потрошача у Републици Србији, да би се доследно применио закон?

Свесно значаја која имају удружења и савези као једни од законом дефинисаних носиоца заштите потрошача, Министарство већ доследно примењује одредбе Закона којима се регулише институционални оквир заштите потрошача, а којим су обухваћене и

организације потрошача. Кроз праћење рада и кроз контролу извештаја о спроведеним активностима и постигнутим резултатима укључујући и пратеће финансијске извештаје, Министарство проверава да ли евидентирана удружења и савези испуњавају минималне законом прописане услове за рад, контролише да ли и на који начин обављају законом одређене активности и да ли се финансирају на дозвољен начин. Додала бих и да смо доношењем новог Правилника о евиденцији удружења и савеза знатно поопштрили услове за упис на Евиденцију, а све у циљу достизања стандарда по коме би своје место у Евиденцији пронашла само кадровски, материјално и технички добро оспособљене и опремљене организације потрошача, а што је добра гаранција савесног и квалитеног рада са потрошачима.

6) Ако су формирана саветодавна тела, на који начин комуницирају са потрошачима?

Саветодавна тела су део организационе шеме трговаца и у њихов рад укључени су и представници удружења и савеза удружења за заштиту потрошача. Потрошачи могу да се у директном контакту са трговцем информишу о раду ових тела, а то могу учинити и контактирањем удружења односно савеза која ће преко својих представника укључених у рад саветодавних тела обезбедити жељене информације о раду.

7) Како је решен проблем у општинама и градовима у којим не постоје евидентирана удружења потрошача дуже од три године, што је законски услов за њихово формирање?

Непостојање удружења и савеза у одређеном броју локалних самоуправа представља проблем јер је свакако најбоља опција да потрошачима буду свакодневно доступне организације које делују у њиховом месту становања. Такође, на овај начин је лакше решавати специфичне локалне проблеме потрошача. Међутим, потрошачи се могу за помоћ у остваривању својих права обратити било ком удружењу односно савезу за заштиту потрошача с обзиром да је информисање, саветовање и пружање правне помоћи потрошачима у остваривању потрошачких права једна од њихових активности про-

писаних Законом о заштити потрошача, а удружење односно савез је дужно да прими приговор потрошача и по њему у складу са Законом и својим овлашћењима и поступи.

8) Да ли се плаћа рад представника удружења потрошача у саветодавним телима?

Учешће представника удружења односно савеза у раду саветодавних тела трговаца представља значајан део њихових активности и као такав генерише одређене трошкове удружењима и савезима односно њиховим представницима. За пружање ових услуга представници удружења или савеза могу остваривати накнаду путних трошкова као и

одговарајућу накнаду за рад, а коју би трговац требало да уплаћује на рачун удружења односно савеза или пак њихови представници овај рад могу обављати волонтерски. На овај начин обезбеђује се функционисање саветодавних тела као и покривање трошкова активностима која удружења и савези имају у вези са тим док се истовремено штити непристрасност представника удружења или савеза приликом одлучивања и гласања јер се новчана средства не уплаћују на његов лични рачун већ на рачун удружења или савеза. У сваком случају, о наведеним модалитетима накнаде трошкова и накнаде за рад у саветодавном телу, договарају се удружења и савези са једне, и трговци са друге стране.

Потрошач је купио машину за прање судова. Као награду је добио паковање прашка за прање рубља. Продавац му је рекао да тренутно нема на залихама прашак за прање рубља и да ће га донети на кућну адресу када га добије. Прошло је више од месец дана, а прашак није испоручен. Звао је продавца и добио одговор: *Још нисмо добили прашак, чим га добијемо доставићемо га.*

Потрошач пита шта да ради?

ОДГОВОР:

Рекламна порука о бесплатном добитку паковања прашка за прање рубља купцима машине за прање судова је обавезујућа за продавца. Он треба да је изврши у моменту продаје, односно испорке машине за прање посуђа.

Уколико продавац није у могућности да изврши рекламну поруку, потрошачу треба одмах да исплати новац у висини малопродајне цене паковања прашка за прање рубља, или да му понуди другу робу у вредности цене прашка за прање рубља. Ако продавац огласи давање награде потрошачу, које не може да изврши, обмањује потрошаче и нефер конкурише другим трговцима. Такво пословање има све елементе обмањујућег пословања и заслужује да буде пријављено надлежном државном органу, у овом случају Тржишној инспекцији за подручје Града Београда.

Потрошачу је предложено да продавцу поднесе писмени захтев да му на кућну адресу, у складу са рекламном поруком, достави паковање прашка за прање рубља у року не дужем од 15 дана и да га писмено, у законском року од 8 дана обавести о решењу његове рекламације, уз напомену да ће по истеку ових рокова поднети пријаве надлежним државним органима и етичким телима и тражити њихову помоћ за остваривање својих права. У захтеву за достављање прашка за прање рубља, треба да наведе податке о времену куповине машине за прање посуђа, продајном објекту, условима продаје, начину оглашавања рекламне поруке и датим обећањима о испоруци, у телефонским разговорима.

Овај случај може да буде разматран и у Суду части ПК јер су видно повређене и норме Етичког кодекса.

Промоција одрживог економског и друштвеног развоја и заштите животне средине

Приказ Смерница из 1999. године (Други део)

Град Београд је престао да се бави развојем заштите потрошача, а био је познат у Свету као носилац развоја нових решења заштите потрошача, регионалне и међународне сарадње. Србија и Београд нису се бавили применом Смерница Уједињених нација за заштиту потрошача из 1999. год. Покушаји да Србија усклади развој заштите потрошача са савременим кретањима, наилазили су на отпоре из делова бизнис сектора, државних структура и од државе зависних облика организовања потрошача.

Уважавајући права и интересе потрошача, посебно право на приступ безбедним производима и потребу промоције одрживог економског и друштвеног развоја и очувања и заштите животне средине, проширене Смернице из 1999. године истичу потребе да:

- се олакша успостављање и дистрибуција образаца потрошње који одговарају потребама и жељама потрошача;
- подстакне висок ниво етичког понашања произвођача, дистрибутера и продаваца робе и услуга;
- помогну земљама у сузбијању злоупотреба пословне праксе од стране бизнис сектора на међународном, регионалном и локалном нивоу, која негативно утиче на потрошаче;
- омогуће развој независних потрошачких група и организација;
- унапређују и развијају међународну сарадњу у области заштите потрошача;
- подстичу развој тржишних услова који потрошачима нуде већи избор по нижим ценама; и
- промовишу одрживу потрошњу.

Смернице препоручују влади да развија и примењује снажну политику заштите потрошача, узимајући у обзир Смернице ОУН и преузете међународне споразуме, уз одређивање својих приоритета заштите потрошача, у складу са економским, социјалним и еколошким околностима у Србији

и потребама становништва, имајући у виду трошкове и користи од предузетих мера.

Смернице посвећују посебну пажњу:

- заштити потрошача од опасности по њихово здравље и безбедност;
- унапређењу и заштити економских интереса потрошача;
- приступу потрошача адекватним информацијама, неопходним за доношење исправних одлука о избору робе и услуга, према индивидуалним потребама и жељама;
- образовању потрошача, укључујући образовање о еколошким, социјалним и економским утицајима на избор потрошача;
- постојању делотворних могућности за обештећење потрошача;
- праву, слободи и могућностима потрошачких група и организација да изнесу своје ставове у процесима припрема и доношења одлука које се тичу остваривања и заштите права и интереса потрошача и корисника услуга; и
- промовисању одрживих образаца потрошње.

У Смерницама се констатује да су неодрживи модели потрошње, производње и развија, посебно у индустријализованим земљама, главни узрок сталног погоршања глобалне животне средине и да све земље треба да промовишу одрживе потрошачке навике. Развијене земље треба да преузму вођство у остваривању одрживе структуре потрошње, а земаље у развоју да постигну одрживе образце потрошње у процесу њиховог развоја, водећи рачуна о принципу заједничке и диференциране одговорности.

Промоција политике одрживе потрошње треба да узме у обзир следеће циљеве:

- искорењивање сиромаштва;
- задовољавање основних људских потреба свих чланова друштва; и

- смањење неједнакости унутар и између држава.

Влада треба да обезбеде и одржавају одговарајућу инфраструктуру за развој и имплементацију политике заштите потрошача. Посебно треба да води рачуна да се обезбеди да се мере за заштиту потрошача спроводе за добробит свих слојева становништва, а посебно сеоског становништва и људи који живе у сиромаштву.

Бизнис сектор треба да поштује релевантне законе и прописе земље, а они треба да буду у складу са међународним стандардима заштите потрошача. Њих треба да преузимају надлежни државни органи и да се старају о њиховој доследној примени.

У развоју политике заштите потрошача треба узети у обзир потенцијале и позитивна искуства универзитета, института, јавних и приватних предузећа у истраживањима, примени, унапређењу и развоју.

Смернице упућују на потребу да се у производњи робе и услуга и њиховом увозу, примењују упутства из Смерница, као и упутстава, процедуре и прописи о заштити потрошача, водећи рачуна да не постану сметња међународној трговини и да су усклађене са међународним трговинским обавезама.

У циљу остваривања физичке сигурности потрошача, влада треба да усвији и/или подстакне усвајање одговарајућих мера, укључујући и правни систем, безбедносне прописе, националне и међународне стандарде, добровољне стандарде и очување сигурносних података, како би се обезбедили безбедни производи за нормалну, или предвиђену употребу. Одговарајућом политиком влада треба да обезбеди да произведена роба буде безбедна за нормалну употребу. Одговорни за робу на тржишту, посебно добављачи, извозници, увозници, трговци и дистрибутери обезбеде чување робе на безбедан начин, да не би, због неправилног руковања постали опасни за употребу. Потрошачи треба да буду упућени у правилно коришћење добара и информисани о ризицима и потребној опрезности у нормалној и предвидивој употреби. Коришћењем међународно разумљивих симбола, где год је

то могуће, виталне сигурносне информације треба преносити потрошачима.

Одржива политика треба да осигура да произвођачи и дистрибутери, када сазнају за непредвиђене опасности након стављања у промет производа, без одлагања обавесте надлежне органе, потрошаче и, по потреби, јавност. Влада треба да размотри начине и обезбеди правилно информисање потрошача о таквим опасностима, јер закони о општој безбедности производа, безбедности хране и заштити потрошача и њихова практична примена, не обезбеђују потребно информисање потрошача, да би се заштитили од непредвиђених опасности.

Влада треба да усвоји решења којим ће произвођачи и/или дистрибутери, уколико се утврди да је производ озбиљно оштећен и/или да представља значајан и озбиљан ризик, чак и када се правилно користи, имати обавезу да их поправе или замене другим производом у што краћем року, а ако то није могуће, да у разумном року, потрошаче адекватно обештете.

Неопходна је ефектна промоција и заштита економских интереса потрошача. У том циљу, владине политике треба да омогуће потрошачима да добију оптималне користи из својих економских ресурса. Оне треба да постижу циљеве уз одрживу производњу и стандарде рада, адекватне методе дистрибуције, фер пословну праксу, информативан маркетинг и успешну заштиту против праксе која би могла негативно да утиче на економске интересе и избор потрошача на тржишту. Од доношења Смерница, владе недовољно радиле и мало постигле на остваривању ових циљева, а они су претпоставка за остваривање и заштиту права и интереса потрошача.

Влада треба да појача напоре да заштити економске интересе потрошача, тако што ће обавезати произвођаче, дистрибутере и друге учеснике у понуди робе и услуга, да се придржавају утврђених закона и обавезних стандарда. Овај захтев је делимично уграђен у Закон о заштити потрошача, али је без уграђених механизма за ефикасну примену.

Потрошачке организације треба подстицати да прате негативну праксу, као што су:

погрешне и лажне изјаве у маркетиншкој кампањи, поквареност хране, недопустиво низак ниво квалитета техничке робе која се продаје на зеленим пијацама, преваре потрошача и др. Мало је удружења потрошача и њихових савеза која се систематски, организовано и координирано баве овим проблемима. Влада, преко Министарства трговине, туризма и телекомуникација не подстиче ове активности. Финансира пројекте регионалних саветодавних центара, а они се не баве овим проблемима.

Влада треба да развија, ојачава и подржава мере за контролу злоупотребе пословне праксе која може бити штетна за потрошаче, укључујући и средства за спровођење таквих мера. С тим у вези, влада треба да буде привржена сету вишеструко договорених правичних принципа и правила за контролу рестриктивне пословне праксе, усвојене од стране Генералне скупштине ОУН, Резолуцијом 35/63 од 5. децембра 1980. год. У Србији треба усвојити решења којим се утврђује одговорност произвођача за испуњавање захтева трајности, корисности и поузданости производа и погодности за сврху за коју су намењени, и обавеза продавац а да проверавају да ли роба и услуге коју продају испуњава ове захтеве.

Својим политикама и мерама, влада треба да подстиче фер и ефикасну конкуренцију, да би потрошачима обезбедиле шире могућности избора робе и услуга, по најнижим ценама и обавезати произвођаче, и/или трговце да, после истека гарантног рока, у времену експлоатације, обезбеде адекватну доступност резервних делова, по реалним ценама.

Од доношења Смерница, владе су мало радиле на сузбијању злоупотреба пословних пракси штетних за потрошача. Нису подстицале и не подстичу фер конкуренцију, посебно на финансијском тржишту и тржишту услуга. Радиле су и раде под утицајем и у корист дела бизнис сектора, којем одговара постојеће стање. Томе доприноси и недовољна активност организација потрошача.

Кориснике финансијских услуга у Србији треба заштитити од једностраних одредаба у типским уговорима о кредитима, којим се често искључују основна права потрошача и намећу неодрживи економски и друштвени

услови кредитирања. Законским и подзаконским актима, а посебно у типским уговорима, корисници кредита се доводе у дужничко ропство. Више одредаба у типским уговорима може се подвести под непоштену пословну праксу и нису у складу са међународном и европском регулативом. Народна банка Србије, надлежно министарство и Удружење банака, пристрасно штите интересе пословних банака уз давање неприхатљивих образложења.

Промотивни маркетинг и продајна пракса треба да се руководе принципом фер односа према потрошачима, у складу са законом. У развоју и примени промотивног маркетинга треба поштовати захтев да се потрошачима пруже неопходне информације за самостално и одговорно доношење одлука о избору робе и услуга. У Србији је мало развијен и тешко препознатљив промотивни маркетинг и фер однос према потрошачима.

Влада треба да охрабрује све заинтересоване да учествују у слободној производњи, дистрибуцији и протоку тачних информација о свим аспектима производа широке потрошње. Од прошле и још више од ове године, Министарство културе и информисања значајније подржава производњу и слободан проток и ових информација. У тој је функцији и подршка нашем Пројекту.

Приступ потрошача тачним информацијама о утицају производа и услуга на животну средину треба обезбедити кроз: еколошке извештаје од индустрије, информационе центре за потрошаче, добровољно и транспарентно еко-означавање програма и производа. У Србији је мало компетентних информација о утицају производа на животну средину, еколошких извештаја од индустрије, информационих центара за потрошаче, удружења потрошача и потрошачких група, као и транспарентног еко-означавања и др.

Потребно је да влада, у сарадњи са произвођачима, дистрибутерима и организацијама потрошача, предузме мере заштите животне средине од обмањујућих тврдњи или информација у рекламама и другим маркетиншким активностима и да подстиче развој одговарајућих рекламних кодова и стандарда. У оквиру својих политика,

треба да подстиче сарадњу са потрошачким организацијама, да учествује у формулисању и имплементацији кодекса маркетинга и друге пословне праксе и да обезбеди адекватну заштиту потрошача. Добровољни споразуми треба да буду предмет заједничког рада и сарадње заинтересованих страна и да да добију адекватан публицитет. Влада, организације потрошача и носиоци заштите потрошача, треба редовно да прате примену закона, програма и мера заштите економских интереса потрошача и да процењују адекватност алата за њихово спровођење. У тој функцији биће истраживање примене Закона о заштити потрошача, о формирању и раду саветодавних тела давалаца услуга од општег економског интереса и јединица локалне самоуправе.

Влада има обавезу да формулише, и промовише израду и спровођење добровољних стандарда за безбедност и квалитет робе и услуга и да им обезбеди одговарајући публицитет.

Стандарди и прописи о безбедности и квалитету производа треба да се брже и потпуније усклађују са општеприхваћеним међународним стандардима. Ако се примењује нижи стандард од општеприхваћеног међународног стандарда, треба уложити напор да се тај стандард што пре подигне на што виши ниво. Такође треба да подстиче коришћење и обезбеди доступност лабораторија за тестирање и контролу безбедности, квалитета и перформанси основних потрошачких добара и услуга.

Влада има обавезу да усвоји специфичну политику снабдевања угрожених потрошача основном робом и услугама, како би обезбедила ефикасну дистрибуцију робе до угрожених потрошача, нарочито у угроженим руралним подручјима. Ова политика укључује и изградњу адекватног складишног и малопродајног простора у сеоском центрума, подстицање потрошача на самопомоћ и боље снабдевање битном робом и услугама оснивањем потрошачких задруга и сродних активности трговине. Посебно је значајно да се створе услови за стално ширење тачних информација о потрошачким задругама и њима сродним организацијама, нарочито у руралним подручјима, њихово формирање, пословање и развој. Проблем заштите угрожених потрошача је комплексан. Посебно

је сложен и тежак у руралним срединама, јер још нису створени услови за потпуније извршавање законске обавезе о заштити угроженог потрошача

Влада треба да донесе мере које потрошачима омогућавају да добију правично обештећење и да успостави и одржава правне и административне облике организације, да би потрошачима непосредно, или преко релевантних потрошачких организација, обезбедила решавање потрошачких спорова путем формалних или неформалних брзих, праведних, јефтиних и доступних поступака. У постављању система решавања потрошачких спорова, треба развити процедуре, које уважавају потребе потрошача са ниским приходима.

Влада треба да подстакне произвођаче, трговце и даваоце услуга да потрошачке спорове решавају транспарентно, експедитивно и јефтино, на формалан и неформалан начин. Она треба да успостави структуре, укључујући и добровољне саветодавне услуге и неформалне структуре за пружање помоћи потрошачима, примање, евиденцију и решавање жалби потрошача. Информације о расположивим поступцима обештећења и другим поступцима решавања потрошачких спорова, треба да буду доступне свим потрошачима.

Наставак у следећем броју

Одржан Светски конгрес Потрошачке интернационале

Приредила: Борка Вишњић

Откључавање потрошачке моћи: Нова визија за оснаживање потрошача

У Бразилу је од 18 до 21. новембра ове године одржан Светски конгрес Потрошачке интернационале. Готово 700 учесника из преко 85 земаља је током неколико дана размотрило важна питања положаја потрошача у свету, предлоге унапређења у многим областима који би допринели јачању потрошача и њиховог удела у променама, а бројни примери успешне праксе из више земаља различитих региона допринели су да учесници буду у прилици да сазнају и практична искуства. Према објављеном списку учесника, уочава се велики број представника свих светских региона, а најмање из Европе (од учесника из нашег региона у раду Конгреса је учествовала Бреда Кутин из Словеније).

Од тема из пленарног рада издвајамо – *могућности и изазови за потрошаче у свету брзих промена, позитивна промена* – нове ревидиране смернице УН за заштиту потрошача, лансирање партнерства Потрошачке интернационале са Светском веб фондацијом, како радити заједно на позитивном утицају за потрошаче на глобалном тржишту. Поред Džemsa Gesta, председника ПИ и Amande Long, генералне директорке ПИ, скупу су се обратили и високи званичници – у име генералног секретара УН генерални секретар UNCTAD-а, представници владе Бразила и великих потрошачких организација.

Amanda Long је у надахнутом уводном излагању истакла нове могућности и обавезе потрошача и њихових организација да заједнички делују у свету који се убрзано мења: да користе предности нових технологија за окупљање што већег броја учесника у кампањама, како би се потом остварио и одговарајући утицај – за потрошаче и са потрошачима.

Mukhisa Kituyi, генерални секретар UNCTAD-а је у име генералног секретара УН поздравио учеснике Конгреса и нагласио усвојене ци-

љеве о одрживом развоју, који се односе на одговорну потрошњу и производњу, а који експлицитно истичу одговорност потрошача за одрживе изборе. Зато потрошачи треба да ојачају бољим информисањем и снажнијом заштитом потрошача. У поступку је усвајање нових Смерница УН за заштиту потрошача, а одлука треба да буде усвојена током текућег заседања Генералне скупштине УН. По речи-ма г. Kituyia, ревидиране смернице су и снажније и релевантније за данашње потрошаче него било који претходни међународни инструмент.

UNCTAD и Потрошачка интернационала значајно су допринели успешном процесу ревизије. Организоване групе и организације за заштиту потрошача су значајни партнери и од њих се очекује да помогну у унапређивању знања потрошача, да заступају политике блиске потрошачима и промовишу одрживу потрошњу.

Оно што се наставља после Конгреса су лансирање кампање, које већ имају или ће имати одјека у свету, па и код нас: против претеране употребе антибиотика код стоке и живине, за поштовање правила УН о безбедности аутомобила, као и заједничка кампања са Светском веб фондацијом за унапређење права корисника Интернета.

За смањену употребу антибиотика

Потрошачка интернационала позвала је ланце глобалних ресторана да смање употребу антибиотика у снабдевању месом. Повод је Светска недеља свести о антибиотицима, јер растућа отпорност на антибиотике захтева предузимање решења. Светска здравствена организација је одобрила план којим борба против отпорност на антибиотике укључује смањење употребе постојећих антибиотика, да би се продужила њихова ефикасност против болести које су претња животу. Потрошачка интернационала се у ову акцију укључила позивањем највећих ланаца ресторана да и они дају свој допринос тиме што ће престати да служе месо животиња којима

се рутински дају антибиотици употребљени у хуманој медицини. Суштина захтева је да се антибиотици дају животињама за третирање болести, а не за подстицање раста, ефективност храњења или рутинске превенције болести. Од компанија се очекује да имају развијену политику у односу на употребу антибиотика у месу које продају у својим ресторанима. ПИ је писма упутила и нама познатим ланцима ресторана: McDonald's-у, KFC и Subway.

Потрошачка интернационала и Светска веб фондација у партнерству за унапређење права корисника Интернета

Циљ овог партнерства је да се успостави снажна повеља за интернет заснована на широким консултацијама, а долази као одговор на позив веб оснивача за *Магна карту* за Интернет и глобално истраживања међу члановима ПИ, чији резултати показују да 76% сматра да је заштита потрошача неефикасна у дигиталној економији. Партнерство ће бити мост између 400 дигиталних права и потрошачких организација у више од 120 земаља.

Народна повеља за интернет треба да успостави јасне међународне принципе за слободан, снажан и отворен веб простор. Партнерство треба да споји Повељу са експертизом и утицајем преко 400 чланова и партнерских организација да доведе до позитивних промена за потрошаче у закону, правилима и корпоративној пракси.

Очекује се да ће до краја ове године онлајн бити више од три милијарде људи, а економија преко интернета ће достићи 4,2 трилиона долара у Г20 земљама. Међутим, потрошачке организације широм света сматрају да *брза еволуција дигиталне економије престиже застарелу потрошачку заштиту*. Све је већа забринутост да бизнис сектор и владе централизују контролу над вебom и да се не

сматрају одговорним за начин на који њихове политике утичу на кориснике интернета. И директорка ПИ Amanda Long је чврсто уверена да ће то бити позитиван корак за јачање потрошача: *Светска веб мрежа је нарастајући медиј путем којег потрошачи комуницирају међу собом и са бројним снабдевачима користе производе и услуге и приступ информацијама.*

Веб је постао неопходан у нашим животима, као струја и саобраћај. Стога веб треба да посматрамо као људски простор, не као машину за прављење пара или шпијунирање. Наши лични подаци припадају нама и треба да имамо могућност да кажемо владама и компанијама када их и под којим условима се они могу употребити, истиче представница Веб фондације Anna Jellema. Заједничким снагама ћемо се борити за наша права као онлајн потрошачи и грађани.

Безбедносне карактеристике нових аутомобила треба да буду универзалне – што би сваке године спасило хиљаде живота.

Позив Потрошачке интернационале глобалним произвођачима аутомобила кроз отворено писмо указује на УН декаду акције о безбедности на путевима, која је ревидирана током глобалне министарске конференције. ПИ позива на временски ограничену добровољну посвећеност за усвајање правила УН о безбедности аутомобила за све нове аутомобиле где год да се продају. То би био главни корак унапређења безбедности аутомобила и показивање посвећености свих произвођача аутомобила да унапреде безбедност за потрошаче широм света.

Раскорак између аутомобила произведених и продатих у земљама високог, средњег и ниског прихода је очигледан, а тамо где нема правила, аутомобилима недостаје основна опрема, као што је ербег. То показују и независни тестови судара у Латинској Америци. У земљама у којима не постоје правила, производе се и продају небезбедни аутомобили, док постојање правила спречава да се таква возила продају у земљама за високим приходима. Тест судара је открио Ševrolet Aveo као пример. То возило се сматра високобезбедним у Европи, где су правила УН обавезна. Исто возило у Мексику је небезбедно, јер основне одлике безбедности, укључујући ербег не постоје.

Смрт у сабораћају је данас на деветом месту глобално, а предвиђа се да ће до 2030. бити

на седмом месту, уколико се не предузме нека акција. У 2013. години 1,3 милиона људи је умрло и 50 милиона људи повређено на путевима. Небезбедна кола су главни чинилац ове статистике, а на 50% погинулих били су власници аутомобила. Зато су министри саобраћаја и здравља усвојили декларацију којом позивају да сва нова моторна возила испуне минимум безбедносних правила: појасеви за седишта, ербег и активни безбедносни системи као што је ABS и електронска контрола стабилности ESC.

Прозивођачи аутомобила имају кључну улогу у смањењу саобраћајних удеса и повреда. Они су у прилици да покажу своју бригу за безбедност и у осигурању да сва возила испуњавају тај минимум безбедносних стандарда. Добровољна примена тих стандарда помоћи ће порасту поверења у безбедност кола.

Из занимљивих презентација на Конгресу ПИ

Међународну организацију потрошачког истраживања и тестирања представио је Guido Adrianssens, а презентација је била ојачању потрошачких организација да ефикасно реализују истраживања и тестирања у односу на трошкове.

На питање зашто објавити резултате упоредног тестирања, одговара:

- зато што суочавају купце са реалним изборима заснованим на објективним критеријумима,
- дају јасну информацију о томе шта може да се унапреди,
- утичу на понашање компанија кроз куповне изборе потрошача, и
- потрошачи су спремни да плате за ту *златну* информацију, наводећи јасну потребу.

Предности упоредног тестирања:

- именују и оптужују лоше производе,
- промовишу боље производе,
- врше притисак на произвођаче да прозводе боље производе,
- прикупљају информације за унапређене стандарде, и
- производе приход који може организацији обезбедити сопствену подршку.

Компаративно тестирање (ЦТ)

- одликава квалитет на тржишту,
- не тестира све производе,
- тестира скривене квалитете,
- строго је упоредиво,
- објективно,
- непристрасно и поуздано,
- дуготрајан процес.
- бесплатно оглашавање, и
- потрошачи плаћају трошкове.

Садржај генерисан од стране корисника (УГЦ)

- појединци имају ограничено тржишно искуство,
- покрива већину производа,
- проверава очигледне квалитете,
- ограничена упоредивост,
- субјективно,
- није увек поуздано,
- брзо,
- концепт вођен оглашавањем, и
- бесплатно.

Јесу ли ова два приступа у сукобу?

- они су комплементарни,
- истичу различите аспекте,
- УГЦ може да буде користан извор за прилагођавање програма компаративног тестирања: осећај анализе великих количина, који критеријуми су значајни за потрошаче,
- број тестираних модела: цена тестирања, капацитет лабораторија,
- брзина тестирања,
- брзи тест или темељно тестирање,
- унутрашње процедуре, и
- заједнички проблем ЦТ и УГЦ: поузданост, достојност поверења

*др Јањић Јелена,
проф др Балтић Ж. Милан
Универзитет у Београду, Факултет
ветеринарске медицине, Београд, Србија*

Потрошач, безбедност хране и култура исхране

Увод

Здрав живот је термин који се јавља средином 20. века и као термин се не помиње у Ларусовој енциклопедији, а означава настојање да се према себи и своме телу, начину исхране и животу уопште, односимо максимално хигијенским у складу са знањима једног времена, обичајима који важе у датом друштву и у датом времену.

Брига за здравље прати човека од његовог постанка. До данас свима познате, и научно доказане, везе између исхране и здравља човек је искуствено дошао још док је био ловац и сакупљач плодова природе. Ова веза је и даље предмет бојних истраживања која дају, не тако ретко, опречне резултате и закључке. Резултати ових истраживања реализују се различитим препорукама у исхрани, односно дијетама. Неспорно је да су дијете делотворне у бројним случајевима, али и ту има погрешних корака. Када се говори о храни, треба знати да је храна поред оног најважнијег нутритивног аспекта, човеку и задовољство. Хедонски приступ исхрани води ка њеној једноличности, неизбалансираности и неминовно до нарушавања здравља. Основ правилне исхране је у разноврсности хране и умерености када је у питању количина хране.

Чувари традиције, највернији и најбољи су породице, породична домаћинства. То је њихова идентификација са родним тлом. Ту традицију они носе са собом ма где живели. За Србију као сељачку земљу примарни циљ сеоске економије било је директно одржање сеоске породице. Породица је била основна економска и потрошачка јединица. Највећи део традиционалних производа производи се на занатски начин, у малим објектима, а добар део њих у породичним домаћинствима. Значајан део те производње намењен је за сопствену, породичну потрошњу.

Др Јелена Јањић (рођена Ђурић)

Рођена 19.01.1986. године у Београду, у Републици Србији. Основну школу и гимназију завршила у Београду са одличним успехом. Студије на Факултету ветеринарске медицине уписала школске 2004/2005. године у првој генерацији која је студије похађала по болоњском програму. Дипломирала у новембру 2009. Докторске академске студије на Факултету ветеринарске медицине Универзитета у Београду уписала школске 2009/2010 и докторску дисертацију под називом „Испитивање параметара хигијене од значаја за безбедност хране у домаћинствима“ одбранила је 2014. године на Катедри за хигијену и технологију намирница анималног порекла. У звање научног сарадника изабрана 2015. године.

Др Јелена Јањић је запослена на Факултету ветеринарске медицине од јануара 2011. године на научно-истраживачком пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: „Одабране биолошке опасности за безбедност - квалитет хране анималног порекла и контроле мере од фарме до потрошача“, ев. бр. пројекта ТР31034, руководилац пројекта проф. др Сава Бунчић, Пољопривредни факултет, Нови Сад. Пројекат је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Објавила више од 60 радова из области хигијене и технологије меса.

Природа је, конфигурацијом земљишта, његовом педолошком структуром и климом омогућила Србији да има велике и разнолике могућности пољопривредне производње. У тој производњи сточарство има посебну улогу, с обзиром на дугу традицију гајења свиња, оваца и говеда. За сточарску производњу везује се и израда сточарских производа, посебно хране, међу којима су и традиционални производи од меса (говеђег, овчјег, свињског). Очување традиције у изради производа од меса везује се, пре свега, за производњу у домаћинствима и мале производне субјекте. При томе, без обзира где се производе и колико имају дугу традицију, ови производи морају да буду безбедни по здравље људи. То се постиже, пре свега, поштовањем принципа добре произвођачке и добре хигијенске праксе и применом HACCP система. У мањим производним погонима примена HACCP система захтева извесне модификације. За оне који традиционалне производе припремају у домаћинствима треба донети посебне прописе по угледу на земље Европске Уније и неке суседне земље, а који би овим произвођачима омогућили да се са својим производима нађу на тржишту.

Разуме се да мондијализацију и индустријализацију прехранбених производа прати и потреба стандардизације и уједначења квалитета производа, али и савремени приступ безбедности хране који подразумева и потпуну контролу производног процеса у целом ланцу производње (од *њиве до трпезе*). Прописи о безбедности хране и политика квалитета треба човеку да обезбеде храну која неће због присуства биолошких, хемијских и физичких опасности, изнад прописаних нивоа (за неке постоји и нулта толеранција), угрозити здравље потрошача. Нема сумње, да стандардизација производа олакшава промет хране, али је допринела и неким ограничењима. То се, пре свега, односи на неке националне и регионалне специјалитете кад је у питању готова храна. Чињеница је да све што је намењено исхрани људи мора бити и безбедно за њихово здравље.

Због све веће забринутости потрошача, али и државних органа за безбедност хране уследиле су активности које су водиле ка поштравању законске регулативе и увођењем стандарда који треба да унапреде управљање

безбедношћу храном. Сви стандарди полазе од чињенице да субјекти у ланцу хране послују у складу са локалном законском регулативом уз уважавање међународно усвојених правила. Тако се може говорити о неколико нивоа примене различитих правила:

- а) Глобална – смернице светске здравствене организације (WHO) и Codex Alimentarius Commission (CAC);
- б) Регионална – EC No. 178/2002 (*Regulation of the european parliament and of the council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety*);
- ц) национална регулатива – Закон о безбедности хране
- д) ИСО стандарди и други стандарди из области безбедности хране – ISO 22000:2005 *Food Safety Management System*;
- е) Интерни стандарди великих корпорација – нпр McDonalds Food Safety System и др.

Примена поменутих стандарда у производњи хране је пожељна и неопходна у производњи безбедног производа. Код нас ови стандарди су прихваћени, а на њиховом увођењу у праксу још увек се ради.

Безбедност хране

Под безбедном храном подразумева се храна која неће шкодити потрошачу, када се припрема и/или конзумира у складу са наменом. Квалитет хране може да се дефинише на различите начине. Под квалитетом, у ширем смислу, а са становништва прописа који регулишу ову материју, подразумева се хигијенска исправност (бактериолошка и паразитолошка исправност, присуство штетних материја, органолептичка исправност) и квалитет у ужем смислу под којим се подразумевају хемијске, физичке и органолептичке особине. Границе између хигијенске исправности и квалитета не треба међутим постављати, јер то често није могуће.

За хигијенску исправност и квалитет намирница одговорни су државни органи, произвођачи (власници) и потрошачи. Данас се безбедност хране заснива на доброј произвођачкој пракси (GMP), доброј хигијенској пракси (GHP) и HACCP систему у коме се од произвођача тражи да идентификује опасности (хазарде) који

угрожавају безбедност производа и да их елиминише или контролише.

Вредност савременог приступа безбедности хране огледа се у томе што је он применљив на све сегменте (карике) у њеној производњи или, како се то уобичајно каже, примењује се од *фарме до трпезе*. Последњи контролисани сегмент у ланцу хране је малопродаја хране или место где храна постаје доступна потрошачу (ресторани нпр.). Међутим, апсолутну безбедност хране, ма колико систем био добар, функционалан, контролисан и провераван није могуће обезбедити и гарантовати.

Разумевање безбедности хране је концепт који се односи на технологије и прописе, произвођаче и потрошаче. Данас, нарочито у развијеним земљама, је све заступљенија исхрана изван куће (*брза храна*), као и употреба у кући потпуно или делимично припремљене хране. То није резултат популарности, већ логичан резултат који произилази из специфичног проблема недостатка времена потрошача и њихове организације свакодневног живота. Становништво САД-а троши 40-50% прихода намењених исхрани на тзв. брзу храну, односно исхрану изван куће, док људи у Европи троше око 26% својих прихода. Традиционално схватање набавке намирница се стално мења. Учесталост и врста алиментарних инфекција се, такође, мења. Истраживањима је утврђено повећање вирусних инфекција у односу на класичне бактеријске инфекције.

За правилно разумевање термина безбедности хране потребна је јасна координација и едукација у ланцу хране. Када је безбедност хране у питању, и потрошач и произвођач морају *говорити истим језиком*, односно морају се разумети. То значи да се морају да

размотре прописи и научни и технички принципи како би се осигурали безбедност сировина, амбалаже, и других споредних материјала који се користе у производњи хране и њеном промету. Непажња, немар, грешке или неопрезне активности током рада могу бити фаталне за потрошаче.

Болести преносиве храном

Болести преносиве храном (дефинисане као болести инфективне или токсичне природе узроковане, или оне за које се мисли да су узроковане, конзумирањем хране и воде) постале су један од најраспрострањенијих јавно-здравствених проблема у свету данас. Болести преносиве храном у вези са микробиолошким патогенима, биотоксинима и хемијским контаминентима у храни представљају озбиљну опасност по здравље милиона људи.

У највећем броју случајева болести преносиве храном нису реткост и везане су, пре свега, за биолошке опасности, односно бактерије. Ако су ова обољења људи епидемијског карактера, разумљиво је да она привлаче велику медијску пажњу и изазивају забринутост потрошача. Болести преносиве храном не представљају само опасност по здравље и живот људи, већ проузрокују огромне економске губитке (боловања, лечења). Праву учесталост појава болести преносивих храном је тешко утврдити, јер се случајеви болести ретко пријављују. Иако болести преносиве храном могу бити озбиљне и фаталне, блажи случајеви често нису откривени кроз рутински надзор. Верује се да је већина (95%) случајева болести преносивих храном спорадична. Ови случајеви, као и мале епидемије које потичу из домаћинства, по правилу укључују појединце или мали број људи и самим тим је мања могућност да ће бити идентификоване од стране надлежних органа за јавно здравство. Дакле, стварни однос епидемија изазваних храном и појединачних случајева пореклом из домаћинства вероватно је много већи него што је то пријављено.

Током протекле деценије више од 87% пријављених болести преносивих храном у Великој Британији, Европи, Аустралији, Новом Зеланду, Сједињеним Државама и Канади биле су у вези са храном која се припрема или конзумира код куће. Исто-ријски гледано, најчешћи узрок пријављених

епидемија болести преносивих храном у вези са домаћинствима изазване су салмонелама. Епидемиолошке студије су показале да спорадични случајеви или мале епидемије у домовима чине већину инцидената тровања храном. Процењено је да приватна домаћинства у Великој Британији чине више епидемија обољења храном него сва остала пријављена места заједно.

Обољења која настају конзумирањем контаминираних хране представљају претњу по здравље и добробит потрошача, укључујући велике економске губитке појединаца. Иако већина потрошача има тенденцију да се обољења везана за храну повезују са исхраном изван куће, истраживања показују да се многи случајеви тровања храном јављају управо при припреми хране у домаћинствима. Многи од ових случајева су у вези са најчешћим грешкама у примени хигијенске праксе при припреми хране код куће.

Спречавање болести преносивих храном подразумева сарадњу у свим фазама ланца исхране. Ниједна фаза не носи искључиво кривицу или одговорност. Ефективне стратегије безбедности хране у циљу смањења ризика од контаминације патогенима захтевају двоструки приступ интегрисања едукације и прописа. На међународном плану приоритет има имплементација прописа у свим секторима различитих прехранбених индустрија и развој едукативне свести потрошача. У Великој Британији, примарни циљеви Органа задужених за безбедност хране обухватају заштиту јавног здравља и интереса потрошача. Слично томе, у Сједињеним Америчким Државама, систем безбедности хране се заснива на интеракцији између савезних организација, као што су Департман за агрикултуру, Министарство за храну и лекове, Служба за инспекцију и безбедност хране, Департман за људско здравље и услуге, Агенција за заштиту животне средине и Инспекцијска служба за здравље животиња и биља. У Аустралији и Новом Зеланду, независна организација позната као ANZFA (Australia and New Zealand Food Authority) сарађује са другим органима за заштиту здравља и безбедности људи кроз одржавање безбедности хране у ланцу снабдевања. Како није могуће обезбедити и гарантовати апсолутну безбедност, неопходно је започети едукацију потрошача. Закон никада у

потпуности не може да заштити друштво.

Свесност и информисаност потрошача

Контрола безбедности хране престаје практично оног момента када храна доспе у корпу потрошача. Кључни разлози велике учесталости болести преносивих храном везани за домаћинство односе се на знања и информисаност потрошача. Данашњи потрошач треба да познаје, односно да буде информисан о опасностима у храни, одржавању хигијене радног простора и личне хигијене, путевима контаминације, руковању храном (услови чувања и рок одрживости), начином припреме хране, као и чувању припремљене хране.

Значај добре праксе при припреми хране у домаћинствима у вези са болестима преносивих храном подржан је одговарајућим епидемиолошким подацима. Недавне епидемије болести преносивих храном и смртни случајеви у вези са комерцијалном припремом хране привукле су велику пажњу медија и јавности. Као резултат тога, потрошачи показују повећану забринутост у вези са комерцијално припремљеном храном. Међутим, већина потрошача није свесна да најмање 60% случајева тровања храном настаје услед припреме хране код куће, верујући да је узрок таквих тровања сам произвођач хране или исхрана у ресторанима. Такође, истраживања су показала да су главни фактори који утичу на појаву епидемија узрокованих тровањем храном углавном неодговарајуће складиштење, неадекватно кување или подгревање и унакрсна контаминација. Такође, установљено је да је узрок у 25% пријављених епидемија болести изазваних храном неадекватно руковање храном од стране потрошача, као и лоша пракса припреме хране у домаћинствима. Иако је широко прихваћена теорија од стране стручњака за храну да се многи случајеви болести преносивих храном јављају као последица неправилног руковања и припреме хране од стране потрошача, сами потрошачи и даље нису свесни ове чињенице.

Добра пракса у домаћинствима заступа све хигијенске принципе и технике од куповине намирница за припрему хране код куће па све до утрошка хране припремљене у домаћинству. Најчешћи проблеми који се јављају јесу погрешно стечене и

устаљене породичне (личне) навике. У свим добрим праксама, осим у Доброј пракси у домаћинствима, налазе се елементи НАССР система, који чине НАССР систем главним системом у пракси хране данас. Добра пракса у домаћинствима је и даље занемарена упркос знатном броју болести преносивих храном које се јављају у току припреме хране у домаћинствима. У класичној стратегији ланца исхране све релевантне активности су предузете у циљу добробити човека, али, изузимајући га изван система, као потрошача.

Потрошачи морају бити информисани на који начин настају унакрсне контаминације. Патогени микроорганизми се континуирано уносе у кућно окружење, нарочито путем хране, људи и кућних љубимаца. Поред тога, радне површине, нарочито руке и површине у контакту са храном, су главни путеви преноса патогена. Број бактерија као што су *E. coli*, *Clostridium difficile* и *Schigella* могу да преживе месецима на сувим површинама, и још дуже на влажним површинама.

У новије време све је веће интересовање потрошача везано за добре праксе у домаћинствима. То је последица сазнања, односно свести потрошача, да постоји веза између контаминираних површина, преноса и настанка обољења у кућном окружењу, као што је нпр. кухиња. У кухињама је пронађен велики број патогених бактерија, а одређена места су високо контаминирана. Хигијенска пракса у домаћинствима, нарочито коришћење влажних сунђера, крпа, и цогера могу допринети даљем ширењу бактерија на радне површине или директно на руке, што доводи до унакрсне контаминације бактеријама и представља потенцијалну опасност да се бактерије нађу у намирницама.

Значај адекватне праксе руковања храном од стране потрошача је широко признат. Спроведен је велики број истраживања у процесима производње, прераде и дистрибуције у прехранбеној индустрији. Међутим, потрошач је, и даље, најмање проучавана карика у ланцу исхране, а такође, и информације о потрошачу се сматрају у великој мери непоузданим. У домаћинствима се припрема значајна количина хране тако да су истраживања и едукација потрошача у погледу ризика услед небезбедне праксе

руковања храном суштински елемент за спречавање болести преносивих храном.

Информације о начину руковања храном у домаћинствима долазе из два главна извора: анализе појаве епидемија тровања храном и истраживања заснована на проучавању потрошача.

Истраживања заснована на проучавању потрошача спроводе се како би се проценила примена начина безбедног руковања храном од стране потрошача. Усвојени су различити приступи истраживања, укључујући упитнике и интервјуе, дискусије у циљним групама, као и опсервациона истраживања. Епидемиолошке студије дају квантитативне податке о доприносу небезбедног руковања храном који резултира појавом случајева тровања храном. Међутим, ретроспективна анализа тровања храном даје ограничене информације о понашању потрошача у вези са безбедношћу хране. Тачност и доступност података су ограничени, јер је људима често тешко да се присете тачних детаља у вези са потрошњом хране и праксом руковања храном који могу имати великог удела при појави болести.

Сврха испитивања потрошача је да се утврди колики је удео појаве болести преносивих храном услед неправилног руковања храном у домаћинствима и да се утврди шта потрошачи знају о безбедности хране и зашто се неке праксе безбедног руковања храном примењују, а неке не.

Процене знања потрошача, његових ставова и понашања могу да обезбеде основу за формулисање пропагандних програма о здрављу самих потрошача. Само када су потрошачи упознати са праксом везаном за безбедност хране, могуће је планирати ефикасне стратегије за подстицање и јачање пожељног понашања потрошача у вези са припремом хране у домаћинствима. Употреба модела социјалних сазнања за здравствене проблеме је омогућила идентификацију односа између ставова, веровања и понашања, као и промена понашања.

У складу са наведеним нагласком на производњу хране, прераду и малопродају, релативно мало истраживања извршено је у циљу испитивања знања потрошача о

безбедности хране, знања и примени добрих пракси припреми хране у домаћинствима. Потребно је извршити истраживања како би се утврдиле празнине у знању потрошача о безбедности хране и хигијенским грешкама које се најчешће јављају у домаћим кухињама, како би образовни програми могли бити прилагођени тако да одговоре на ова питања. Већина истраживања о безбедности хране протекле деценије обављена су у Великој Британији и Северној Ирској, као и у Сједињеним Америчким Државама. Анкете (упитници и интервјуи), су најчешћи начин прикупљања података, а коришћени су у 75 % испитивања. Такође су коришћене циљне групе, као и опсервациона испитивања. Сакупљене су ограничене информације о навикама потрошача и начинима у вези са безбедним руковањем храном. Постоји значајан број информација о знању потрошача и самосталном искуству при припреми хране. Значајан број потрошача често спроводи небезбедну праксу руковања храном. Знање, навике, начини и самостална искуства не одговарају уоченом понашању, што указује да су опсервациона испитивања бољи показатељ хигијенских услова при припреми хране у домаћинствима.

Побољшање начина руковања храном у домаћинствима би требало да смањи ризик и учесталост појаве болести преносивих храном. Стална су настојања за развој и имплементацију стратегија о едукацији потрошача везаних за безбедност хране у циљу побољшања специфичних понашања која доприносе смањењу учесталости појаве болести преносивих храном.

Мере безбедности потрошача имају кључну улогу у превенцији болести изазваних храном, јер оне чине коначан корак у процесу припремања хране. Безбедно руковање храном од стране потрошача у домаћинствима сматра се *последњом линијом одбране*.

Закључак

Глобална безбедност хране ће бити остварена тек када свака карика у ланцу исхране у потпуности (у унутрашњој и спољашњој средини) постане свој господар у одређеној области. На тај начин биће осигурано да ће активности које претходе и следе у кругу безбедности хране *од њиве до трпезе*, не игноришући потрошача, допринети производњи безбедне хране. Потрошач треба и

даље да буде свестан потенцијалних ризика, да правилно рукује и припрема храну да би осигурао свакодневно безбедан и уравнотежен оброк.

Потребно је додатно образовање потрошача у погледу безбедности хране и обољења везаних за храну. Такође, било би корисно посветити више пажње образовању потрошача о мање познатим патогенима. Кључну улогу имала би едукација потрошача јавним путем у области безбедности хране и њене припреме. Развој нових техника и метода ће сигурно помоћи у смањењу појединих опасности и одржавању квалитета живота.

Какав је начин да ја као потрошач затражим помоћ Покрета и да ли постоји могућност да ми помогнете да решим проблем замене намештаја, односно фотеље која ми је стигла неисправна и годину дана нисам успела да завршим тај посао, а у међувремену је и продавница у којој сам је купила затворена?

ОДГОВОР:

Потрошачи могу да се обратe за помоћ Покрету за заштиту потрошача – Србије, радним даном од 9-16 часова, на тел. 011-76-16-338 и 01-76-21-338 или на е-меил адресу rozar@orion.rs или писмом или доласком на адресу Ул.Савсака 9/3.

Информације и савете добиће од потрошача волонтера.

У конкретном случају проблем неисправног намештаја (фотеље) треба решити на следећи начин: продавцу намештаја, у писменој форми, треба уложити рекламацију у којој ће се навести: врста и датум купљеног намештаја, врста квара, захтев за отклањање уоченог недостатка у што краћем року (за намештај - до 30 дана) и захтев за достављање писменог одговора на рекламацију у законском року од 8 дана.

Уз рекламацију обавезно приложити копију рачуна, који није услов за подношење рекламације, ако постоје други докази о извршеној куповини одређеног дана у продајном објекту.

Ако је продавница у којој је купљена роба у међувремену затворена, захтев за решавање рекламације треба поднети произвођачу, ако је домаћи, односно увознику за увозни производ.

Ако сте усмене рекламације упућивали произвођачу, потребно је да му се у писменој форми обратите са захтевом да недостатке отклони у што краћем року и да вас у писменој форми обавести у законском року од 8 дана.

Дипл. инж. Ненад Вујовић

Систем за осигурање безбедности хране у фази производње прехранбених производа биљног порекла

Начелник одељења пољопривредне инспекције за безбедност хране биљног и мешовитог порекла, контролу обрађивача дувана и произвођача дуванских производа

Од 1995 године ради у државној управи – Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде, најпре као пољопривредни инспектор за контролу квалитета прехранбених производа биљног порекла, а од 2003 године као начелник у пољопривредној инспекцији.

Учествовао је у изради већег броја законских и подзаконских аката, водича, као и стратегија које се односе на безбедност хране.

Аутор је више стручних књига из области прехранбене технологије.
Екстерни је оцењивач HACCP система.

Члан је тима за преговарачку групу 12 (безбедности хране, ветеринарских и фитосанитарних питања и рибарства) и преговарачку групу 11 (пољопривреда и рулани развој) - Преговарачке групе за преговоре о приступању Републике Србије Европској унији.

Резиме: Закон о безбедности хране је прописао обавезу свих субјекта у пословању храном да успостави одржив систем за безбедности хране који укључује добру произвођачку праксу (DPP), добру хигијенску праксу (DHP) и принципе HACCP. Овим радом је уоквирен начин обезбеђења ових услова у фази производње прехранбених производа биљног порекла. Фаза производње има своје специфичности у односу на фазу промета, а условљена је посебностима технолошких захтева за појединачне производе биљног порекла. Чињеница је да све укупна законска регулатива јесте за нијансу мање уоквирена у под законским нормама за производе биљног порекла. Субјекти који се баве производњом прехранбених производа биљног порекла морају успоставити функционалан и одржив систем безбедности хране у објектима под својим надзором.

1. Увод

Услов за успостављање система безбедности хране по принципима HACCP је пре свега успостављање такозваних пред програма (DHP- добра хигијенска пракса и DPP-добра произвођачка пракса) који се односе и на простор. Предусловни програми (хигијена, простор, опрема) су дефинисани законским прописима.

Веома битно, за успостављање система безбедности хране у фази производње производа биљног порекла је усвајању општих принципа добре произвођачке праксе, добре хигијенске праксе и HACCP система, одржавање тог система и спровођење самоконтроле. Примарни циљ је да учесници у ланцу хране - усмере свој рад на контролу безбедности хране базирану на провери система који су успостављени.

Систем се проверава према успостављеним процедурама интерне провере самог субјекта, екстерним проверама и сертификацијама. Аудит инспектора се такође сматра екстерним провером а у ствари представља улогу

државних органа у свеобухватних активности обезбеђења услова за производњу безбедне хране.

2. Поступак успостављања система безбедности хране по принципима HACCP

2.1. Предуслови

Прво размишљање о сопственом производном погону, предузетник може започети након завршетка радног дана или у тренутку кад он сам одлучи да размисли о условима у којима обавља своју делатност а у светлу нових законских прописа и актуелних захтева новог приступа у безбедности хране.

Свакако ће донети закључак о тренутној ситуацији по питању важећих националних прописа (који га обавезују већ годинама у назад). Дакле сви прописи, који се односе пре свега на објекат и хигијенско санитарне услове као и технолошке услове, ће морати да се размотре, а након тога да се отворено закључи да ли су они испоштовани или не. Говоримо о предусловима који се осликавају у DHP и DPP.

2.1.1. Разматрање услова

Објекат – Закључак у односу на објекат се доноси разматрањем: локације, просторије, зидова, подова, плафона, опреме, алата, радне површине, вентилације, осветљења и друго. Реално је очекивати да је субјекат јако добро упознат са тренутном ситуацијом односно да ли је потребно додатно улагање да би се објекат довео у прописано стање.

Контрола сировина - Следећи закључак се мора донети у смислу: које сировине се све користе; да ли су добављачи поуздани у смислу безбедности сировине; да ли је добра евиденција пријема сировина; да ли сваки производ има декларацију; да ли је могуће утврдити следљивост и слично. Закључак по овом питању је јако битан јер уколико је дефинисано да нешто није у реду са контролом сировина мора се договорно приступити измени поступка набавке и пријема сировина.

Заштита од штеточина - Размишљање о штеточинама ће сигурно ићи у правцу како се што боље одбрани од инсеката, птица или глодара. Сваки одговоран субјекат јако добро зна ситуацију у свом погону по овом

питању. Дакле дилема треба да иде само у правцу на који начин се односити са овим проблемом (да ли ангажовати треће лице или се организовати у оквиру сопствених ресурса и процедура, водећи рачуна о средствима и одрживости бриге о штеточинама).

Здравље запослених, прање руку и хигијена одеће и обуће - Треба отворено закључити да ли сви радници увек имају санитарне књижице, да ли су обезбеђени услови за прање руку (и да ли се прању руку приступа одговорно) и да ли су одећа и обућа радника увек у најбољем реду. Након дефинисања стања у погону озбиљно треба размотрити могућности побољшања уколико се закључи да је потребно.

План чишћења - У старту се може закључити да је чишћење најважнија операција када говоримо о хигијени погона. Након дефинисања ситуацијаје (у смислу: погон и опрема су увек чисти; обезбеђени су услови за чишћење; радници су савесни) нужно је сачинити план чишћења и њега се придржавати.

Хладни ланац - Сада треба размотрити режиме хлађења. Треба размислити о опреми (да ли одговара захтевима и да ли је могуће пратити температуре односно да ли се прате). У случају потребе треба предузети мере да се добро стање одржи односно неправилности исправе. Ово исто треба урадити и код топле прераде.

Обученост особља - Треба отворено закључити да ли запослени имају довољно знања о хигијени. Као одлука треба да проистекне став да је редовна обука запослених потребна поготово за новозапослене.

Можемо да се не сложимо око закључка да је за комплетну анализу предуслова (уствари DHP И DPP) потребно мало времена, али треба имати на уму да савесни предузетник јако добро познаје свој погон и евентуалне проблеме.

Након ове анализе, предузетник може да закључи да ли испуњава предуслове (да ли се спроводи DHP и DPP), односно колико је средстава и других напора потребно да се испоштују законске одреднице а пре свега да закључи да ли је испунио основе за успостављање HACCP.

2.2. Спровођење DHP и DPP

Када говоримо о предусловима као основним операцијама које нас уводе у развој одрживог и функционалног система који обезбеђује производњу безбедног производа заснованог на принципима анализе ризика и критичних контролних тачака (HACCP), уствари говоримо о доброј произвођачкој пракси (DPP) и доброј хигијенској пракси (DHP).

Иако HACCP преставља систем чији принципи не дефинишу DPP и DHP, па би се можда могло закључити да је могуће развијати HACCP без предуслова, то није тачно. Једноставно нема система HACCP без обезбеђених предуслова.

DPP и DHP су у ствари основни захтеви испуњавања санитарно-хигијенских и техничких услова под којима се може обављати делатност производње хране.

Дакле кораци и поступци који се препознају као предуслови за развој HACCP система уствари престављају и фундаментални услов за производњу безбедних прехранбених производа.

2.2.1. Стандарди који се односе на објекат

Посебне законске норме се односе се на сам објекат: локацију, зидове, подове, плафоне, просторије, опрему, алате, радне површине, вентилацију, осветљење и друго.

2.2.2. Контрола набавке сировина

При набавци сировина мора бити :

- Обезбеђена листа сировина;
- Дефинисан физичко хемијски састав (садржај воде, pH, киселост, садржај шећера, вискозност и слично);
- Дефинисан састав по типу, запремини и облику;
- Обезбеђена декларација (као битан елемент следљивости);
- Обезбеђен доказ о бактериолошкој исправности. Обично се ово захтева од добављача. Може бити за сваку пошиљку достављан или уклито се ради о добављачу који има успостављене системе безбедности (HACCP, ИСО) периодично. Такође по истом принципу треба водити рачуна о резидуама пестицида и тешких метала као и на физичке нечистоће (пластика, стакло).
- Дефинисана процедура и одговорност у случају да се утврде одступања.

Када говоримо о избору добављача свакако треба у први план ставити добављаче са уведеним системима HACCP, ISO 9001, ISO 22000, као и другим националним или међународним референцама које потврђују одговоран приступ производњи. Посебно треба узети у обзир репрезентативне произвођаче који су у досадашњем раду препознати као добри и без проблема.

При пријему сировина треба успоставити режим који потврђује:

- Да је доставно возило чисто и да функционише одржавање температурног режима;
- Да је производ у року трајања;
- Да је декларација потпуна и да ли обезбеђује праћење следљивости;
- Да паковање није оштећено.

У случају одбијања пријема сировине треба дефинисати добављача, производ, разлог одбијања и документовати повраћај робе.

2.2.3. Заштиту од штеточина

Пасивна контрола (физичко обезбеђење спречавања уласка штеточина и елиминисање отпада на ефикасан начин као извора привлачења штеточина) је најчешће у промени.

Активна контрола би подразумевала: потрагу за мртвим и живим инсектима, пажљиву проверу и чишћење електричних замки за инсекте; проверавање присуства измета и трагова мокраће глодара, провера да ли су оштећена паковања складиштених сировина и производа и трагање за гнездима глодара.

Свакако морада постоји план који документује учесталост провере система заштите од штеточина, методе превенције проблема са штеточинама и методе решавања проблема уколико се јаве. Најефикасније је коришћење услуга од стране трећег лица по овом питању (располажу стручним кадром и ефикасни су по питању коришћења хемикалија за заштиту од штеточина (иначе хемикалије које се користе морају бити јасно означене и условно ускладиштене).

2.2.4. Политика личног здравља

Морасе успоставити пракса да запослени имају довољно знања о могућим контаминацијама хране коју преносе људи као и обавезне санитарне контроле запослених. Такође

је битно успоставити систем ада се путем иујава посетиоца води рачуна о могућим инцидентима односно о спречавању истих.

2.2.5. Правила прања руку

Руке треба прати, редовно и након сваког коришћењај таолета а свакако пре отпочињања операција у којима постоји контакт са храном.

Умиваоници би требали да буду у складу са следећим принципима:

- Обезбедити да се отварање и затварање протока воде врши без контакта руке, већ ножном педалом или сензором;
- Течни сапун може да има бактерицидно својство али не и да иритира кожу руке;
- Посуда са течним сапуном треба бити близу умиваоника;
- Може се користити и средство за дезинфекцију (најчешће смеша са алкохолом);
- Најпожељније је да се средство за брисање руку користи као једнократно (папирни убрус);
- Уколико се користи четка за рибање руку треба да стоји у средству за дезинфекцију и да буде од синтетичког материјала. Користи се у једној смени.
- Процедура прања руку подразумева да се наквашене руке са течним сапуном трљају најмање 20 секунди а испирање треба да траје најмање 10 секунди. Ако се користи средство за дезинфекцију потребно је обезбедити природно сушење руку.

Руке треба прати након сваке прљаве операције која се врши. Руке се перу: на почетку рада; након проласка кроз, или коришћења таолета; након чишћења носа; након брисања прашине; након руковања са паковањем сировине или хране; након руковања са јајима; након руковања са не опраним воћем или поврћем и слично.

Треба водити рачуна о површинама које се редовно дотичу руком и њих посебно свакодневно треба чистити.

Уобичајена су правила да је пушење забрањено у објекту и да се хране не проба директним уносом руком у уста. Препоручује се да се не користи лак за нокте као и парфеми. Нокти морају бити кратки. Није дозвољено ношење

накита, прстења или сата.

Употребљене рукавице се више не користе.

2.2.6. Хигијена радне одеће

- Препоручује се коришћење стандардне (наменске) одеће;
- Одећа и обућа се одлаже у посебан орман, физички одвојена од личне одеће;
- Боја одеће може бити специфична за различите производне целине (на пример боја капе);
- Капа или мрежа мора да покрије сву косу, а ово важи и за браду и бркове;
- Обућа мора бити намењена само за рад у погону а ако не, морају се користити назувице;
- Уколико је организовано прање одеће мора се водити рачуна о укрштању путева чисте и прљаве;

2.2.7. План чишћења

План чишћења мора да постоји.

У литератури срећемо јединствен приступ сачињавања плана чишћења. Углавном је то дефинисано кроз 5 питања: Кад; Ко; Шта; Где; Зашто и Како.

- 1) Кад – углавном је то одговор на питање колико често вршити чишћење појединих партија (дневно, недељно, месечно).
- 2) Ко – дефинише ко ће извршити одређено чишћење (име или група).
- 3) Шта - дефинише шта је у плану чишћења (просторија, опрема, алат).
- 4) Где – дефинише место чишћења (радно место извршиоца, локацију).
- 5) Зашто – подвлачи разлоге дефинисане учесталости чишћења, позиције односно указује на резултат.
- 6) Како – дефинише средства за чишћење и алат за чишћење.

2.2.8. Технологија хлађења

Успостављање хладног ланца и његово одржавање је основни захтев.

Хлађење преставља поступак чувања намирнице (или сировине) на температурном режиму који није замрзавање. То је поступак који има задатак да успори кварење а не да га заустави. У зависности од производа, захтев је обично постављен на пар дана или пар недеља за неке пастеризоване производе. Треба избећи загађење другим мирисима или контаминацију путем вентилације *фрижидера*.

Различите групе производа треба, уколико

је могуће, чувати у различитим расхладним просторима. Уколико је намирница отворена (нарушено паковање) мора се обезбедити новим паковањем или посудом која ће је заштитити. Код пражњења *хладног складишта* примењује се принцип: први улаз - први излаз. Посебно треба обраћати пажњу на рок трајања. Производ се не може држати директно на поду *хладног складишта*. Треба бити омогућено одржавање *хладног складишта* у смислу чишћења и вентилације. Температурни режим се мора пратити на термометрима.

Брзо хлађење подразумева брзо хлађење када се производа са температуре од 63°C или веће, спушта на 10°C или ниже, за најмање 2 сата. Ова операција мора бити праћена мерењем температуре и времена.

Замрзавање је операција током које се зауставља микробиолошка активност у намирници а производ се може чувати у тим условима више месеци.

Замрзавање се спроводи на начин да се производ у што је могуће краћем року доведе до захтеване температуре замрзавања. Такође се поштује принцип *први улаз-први излаз* и температура се прати.

2.2.9. Техногија високих температура

Битно је успоставити правилно управљање високим температурама у свим технолошки захтеваним операцијама и праћење постављених захтева.

2.2.10. Обука особља

Обука је нешто што екстерни оцењивачи система редовно проверавају. Наравно да се И у интерним процедурама мора водити рачуна о успешно спроведеним и добро планираним обукама.

2.3. Успостављање НАССР система

Након разматрања предуслова, предузимања мера и отклањања неусаглашености, предузетник може започети успостављање НАССР система.

- Први корак: Формирање тима

Уколико се одлучи да се без помоћи консултаната упусти у успостављање НАССР система, први корак је самостално формирање

тима који ће се бавити овим проблемом. Наравно да је пожељно да власник буде у тиму, онда лица из редова запослених уз напомену да се може ангажовати и помоћ са стране.

- Други корак: Опис производа
Прецизно и јасно, тим треба да опише производе (састав, физичко-хемијску структуру, начин обраде, паковање, начин чувања и друго).

- Трећи корак: Дефинисање предвиђене намене
Сада за описане производе треба јасно дефинисати предвиђену намену.

- Четврти корак: Израда дијаграма тока
Дакле, оно што већ зна већина тима, треба записати. Потребно је сачинити дијаграм тока из кога се види сваки корак од пријема сировине до складиштења готовог производ (или дистрибуције).

- Пети корак: Провера дијаграма тока
Сада тим треба да провери дијаграме тока – на лицу места у производном погону.

- Шести корак: ПРВИ ПРИНЦИП (Анализа опасности)
Неопходно је да се идентификују све опасности (физичке, хемијске и микробиолошке), да се процени опасност и дефинишу контролне мере.

- Седми корак: ДРУГИ ПРИНЦИП (Одређивање критичне контролне тачке ККТ)
Применом шеме одлучивања одређују се ККТ у производњи. То је место у производњи на коме се може спровести контрола у циљу спречавања ризика.

- Осми корак: ТРЕЋИ ПРИНЦИП (Утврђивање критичних граница за ККТ)
Утврђују се критичне границе (пример: температура од-до). Ово је предуслов праћења ККТ.

- Девети корак: ЧЕТВРТИ ПРИНЦИП (Успостављање праћења ККТ односно критичних граница)
Успоставља се мониторинг односно праћење. Одређује особа која прати критичне границе.

- Десети корак: ПЕТИ ПРИНЦИП (Успостављање корективних мера)

Пети принцип подразумева утврђивање корективних акција у случају да се током праћења критичних граница на ККТ појави одступање. Дефинише шта ће се предузети у том случају.

- Једанаести корак: ШЕСТИ ПРИНЦИП (Поступак верификација)

Верификација треба да потврди да је успостављени систем функционалан. То може да буде провера евиденција, провера да ли се поступа по НАССР плану и да ли се ККТ држи под контролом.

- Дванаести корак: СЕДМИ ПРИНЦИП (Успостављање документације)

Поступке НАССР треба документовати, Вођење евиденције је од суштинског значаја за ефикасност система.

Сад кад су набројани кораци и дефинисан приступ најједноставнијег начина успостављања система, може се закључити:

Након процене предуслова доноси се одлука за усаглашавање истих са законодавном регулативом (објекат, опрема, алати, пријем

сировина, лична хигијена, план чишћења, температурни режими и обука) или потврђује да су већ испуњени предуслови за успостављање НАССР. Формира се тим који описује све производе, дефинише њихов начин употребе, израђује дијаграм тока и проверава исти у производњи. Тим спроводи анализу опасности препознајући све могуће физичке, хемијске и микробиолошке опасности, процењује њихову опасност и дефинише контролне мере. Применом шеме одлучивања идентификују се ККТ, утврђују се критичне границе и успоставља модел праћења утврђених граница на ККТ. Осмишљавају се корективне мере које се спроводе у случаја одступања. Дефинише се и спроводи верификација (провера) система и наравно успоставља документација и евиденција.

Дакле ово би у најкраћем било дефинисање НАССР система. Мада не изгледа компликовано, треба напоменути да је веома озбиљан посао спровођења правилне анализе ризика и управљања ризиком. Захтев је свакако да тим познаје суштину система и наравно саму производњу, производе и могуће ризике.

„Да ли мајстор који дође да поправи нешто у стану има права да у току поправке „проналази“ нове кварове и тако сам подиже цену своје услуге? Каква су ту наша права и да ли је унапред дужан да ми саопшти цену услуге?”

ОДГОВОР:

Мајстор који дође по позиву да отклони пријављене кварове, дужан је да утврди врсту квара и потрошачу саопшти шта треба поправити и колико ће поправка коштати.

Потрошач, на основу тих информација, доноси одлуку да ли ће прихватити понуду. Ако је не прихвати, дужан је да мајстору плати трошкове доласка и утврђивања квара по ценовнику, коју мајстор треба да да кориснику услуге у при договору о доласку на интервенцију.

Усклађеност прописа Србије у области безбедности хране са прописима ЕУ

Лазар Турубатовић, Радослав Турубатовић

Прописи у Србији из области безбедности хране

Србија користи *алате* за оцењивање усаглашености по модулима, а то су сертификација система управљања квалитетом (ISO 9001:2008), акредитација лабораторија (ISO 17025:2001), сертификација система управљања животном средином (ISO 14001), сертификација контролних кућа (N45004, Упутство ISO/IEC65) и увођење система управљања безбедношћу хране (ISO 22000:2005). Такође, успостављено је Национално акредитационо тело (ATS), низ националних тела за сертификацију система управљања квалитетом, животном средином, а и инспекцијски надзор се усаглашава са захтевима ЕУ.

Основни правац нових закона о пољопривреди усвојених у мају 2009. године јесте целовита измена законског оквира у сектору пољопривреде као делатности од општег значаја. У складу са *Стратегијом развоја пољопривреде*, пољопривреда у Србији мора да се промени у правцу завршетка транзиције из социјалистичке ка пуној тржишној економији, радикалне реконструкције и модернизације и интеграције у ЕУ.

Закон о пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС 41/09)

Ово је основни закон за изградњу нове структуре пољопривредног сектора у Србији. Њиме се уређују циљеви пољопривредне политике и политике руралног развоја у Србији и врсте подстицаја у пољопривреди. Циљеви пољопривредне политике и политике руралног развоја су јачање конкурентности пољопривредних производа на тржишту и обезбеђивања квалитетне и здравствено исправне хране, затим подршка животном стандарду за пољопривреднике који својом производњом не могу да обезбеде економски опстанак на тржишту и подршка руралном

развоју, као и заштита животне средине од негативних утицаја пољопривредне производње. Други и трећи циљ су новина у организацији пољопривредног сектора, будући да их наши прописи до сада нису познавали.

Закон мења досадашњи нетранспарентни начин плаћања подстицаја пољопривреди формирањем Управе за аграрна плаћања, као органа у саставу Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства. Ова Управа ће вршити све послове евиденције и прикупљања информација у вези државних подстицаја пољопривреди, водити Регистар пољопривредних газдинстава и спроводити све поступке давања подстицаја и вршења исплата по том основу. На овај начин Србија, у којој су подстицаји сада законски веома непрегледно уређени, почиње да формира тржишно прихватљив систем подстицаја пољопривреде, што је један од најважнијих услова за бржу интеграцију Србије на европско и светско тржиште.

Закон о безбедности хране (Службени гласник РС 41/09)

Законом о безбедности хране започиње реформа система безбедности хране у циљу постизања безбедног ланца хране, који може да обезбеди довољну количину безбедне хране за становништво, ефикасну и економичну производњу и надзор, усклађиваје правног оквира са међународним прописима и примену обавезних стандарда (које прописују ЕУ, СТО, СЗО, ФАО и међународни уговори) и омогући услове за повећање извоза. Циљ Закона је да се обезбеди висок ниво заштите живота и здравља људи и заштита интереса потрошача, укључујући начело поштења и савесности у промету храном, узимајући у обзир када је то могуће заштиту здравља и добробити животиња, као и здравља биља и заштиту животне средине. Установљавање новог система безбедности хране захтева

одређено време, што чини логичним решење из Закона да је рок за доношење подзаконских аката по основу њега две године од ступања на снагу, дакле до маја 2011. године.

Закон о безбедности хране креира модеран систем безбедности хране који обухвата цео ланац производње хране, *од њиве до трпезе*. Њиме се прописују општи услови за безбедност хране и хране за животиње, обавезе и одговорности субјеката у пословању храном, систем брзог обавештавања и узбуњивања, хитне мере и управљање кризним ситуацијама и општи услови хигијене и квалитета хране и хране за животиње. Систем безбедности хране заснива се на начелу анализе ризика, затим на начелу предострожности и на начелу заштите интереса потрошача. Анализа ризика се врши као редовна активност система безбедности хране, узимајући у обзир расположиве научне доказе и мишљење Стручног савета за процену ризика у области безбедности хране, који основа Министарство пољопривреде. Начело предострожности се примењује у управљању ризиком када се, након процене расположивих информација, утврди да постоји могућност штетног деловања на здравље, а нема довољно научних података за објективну процену ризика, због чега мере по овом основу морају да буду разумно ограничене и ревидиране у смисленом року. Начело заштите интереса потрошача је основно начело система безбедности хране које одређује да интерес потрошача мора да се обезбеди до највишег нивоа заштите и да су сви субјекти у пословању храном дужни да потрошачу обезбеде информације које дају могућност избора производа на начин који потрошаче неће довести у заблуду у погледу састава, својстава и намене производа.

Да би се обезбедила одговорност свих субјеката у пословању храном и следљивост у ланцу производње хране, Закон креира систем идентификовања свих субјеката одговорних за безбедност хране. Поред државних органа (Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства и Министарство здравља) и њихових инспекцијских служби (ветеринарска, фитосанитарна, пољопривредна и санитарна инспекција), као и система лабораторија, сви други субјекти се идентификују преко Централног регистра објеката. Производњом и прометом хране и

хране за животиње може да се бави правно лице и предузетник регистрован за ту делатност и уписан у Централни регистар објеката, у који ће аутоматски бити уписана физичка лица из Регистра пољопривредних газдинстава и правна лица и предузетници уписани у регистар делатности по посебним прописом. Централни регистар објеката води Министарство пољопривреде у електронској форми и он обухвата одобрене и регистроване објекте, који се региструју по посебним прописима зависно од врсте хране којом послују. Подаци из регистра су јавни. Систем лабораторија у вези безбедности хране води Дирекција за националне референтне лабораторије, као орган у саставу Министарства пољопривреде.

Ново тело у области безбедности хране је Стручни савет за процену ризика. То је радна група коју оснива министар пољопривреде уз сагласност министра здравља, која треба да обезбеди целовитост система безбедности хране. Неки од њених послова су: израда стручних и научних мишљења за државне органе, за субјекте који послују храном и храном за животиње и за потрошаче (анализа и процена ризика); прикупљање и анализа научно-техничких података у вези дефинисања и праћења ризика по безбедност хране; обавештавање јавности; припрема водича за добру пољопривредну, производачку и хигијенску праксу и примену принципа анализе опасности и критичних контролних тачака (НАССР) за министарства, и друго. Стручни савет је дужан да у раду примењује и користи препоруке, смернице и информације доступне од стране Европске агенције за безбедност хране.

Основна одлика система безбедности хране по Закону је следљивост у свим фазама производње, прераде и промета хране и хране за животиње, односно праћење порекла хране и хране за животиње и свих њихових компоненти од уласка у ланац добијања хране. Регистровање свих субјеката у ланцу добијања хране је основ за могућност следљивости. Обавеза сваког субјекта у пословању храном и храном за животиње је да идентификује сваки субјект од којег набавља и којег снабдева храном, храном за животиње, животињама које служе за производњу хране или било коју супстанцу која се уграђује или се очекује да ће бити уграђена у храну

или храну за животиње и да успостави систем и процедуре које обезбеђују доступност података о следљивости. Свака храна и храна за животиње мора да испуњава прописане услове у погледу безбедности. Безбедност хране утврђује се на основу услова у свакој фази производње, прераде и промета, као и припреме и начина конзумирања од стране потрошача и на основу информација доступних потрошачу, укључујући податке на декларацији. Закон забрањује стављања у промет хране која није безбедна.

Сваки субјекат у пословању храном и храном за животиње је дужан да брине о безбедности хране.

Закон успоставља систем брзог обавештавања и узбуњивања, компатибилан са сличним европским системом. Овај систем чини мрежа извештавања о директном или индиректном ризику по здравље чији је узрок храна или храна за животиње. Системом управља Министарство пољопривреде, а учествују и Министарство здравља, Стручни савет и систем лабораторија. У случају основане сумње да нека храна или храна за животиње није безбедна, надлежно министарство дужно је да предузме мере ограничења или забране и повлачења такве хране из промета, до отклањања сумње на њену безбедност. Кризна ситуација наступа када постоји директни или индиректни ризик по здравље људи, здравље животиња или животну средину, чији је узрочник храна или храна за животиње, а чије је наступање неизвесно. Управљање кризном ситуацијом врши се у складу са начелом предострожности, а на основу Програма управљања кризним ситуацијама који доноси Влада и посебног плана зависно од врсте ризика.

Закон уводи нову обавезу самоконтроле за све субјекте у пословању храном и храном за животиње у погледу хигијене хране. Нова обавеза је успостављање система за осигурање безбедности хране у сваком објекту у складу са принципима добре произвођачке и хигијенске праксе и анализе опасности и критичних контролних тачака (НАССР), уз коју важи опште правило да сваки субјекат мора да испуњава прописане услове за хигијену хране. Изузетак од нове обавезе односи се само на директно снабдевање потрошача примарним производима у малим количинама, као и на

мале субјекте у пословању храном, о чему министарство посебно одлучује. За очекивати је и да ће нови Закон покренути ревидирање постојећих и доношење нових техничких подзаконских аката о квалитету хране (класификација и назив производа, захтеви у погледу физичких, хемијских и сензорских својства и састава хране и сировина, додатака и других супстанци који се користе у производњи, захтеви за технолошке поступке у производњи хране, методи узорковања и испитивања квалитета хране и друго).

Посебне норме Закона намењене су за нову храну, генетски модификовану храну и генетски модификовану храну за животиње. Нова храна је храна или састојци хране који се до сада нису користили у исхрани: храна или састојци хране са измењеном примарном молекулском структуром, која се састоји или је изолована из микроорганизама, гљива или алги, као и ако је изолована из биљака или животиња нетрадиционалним поступцима или технолошким поступком који се до сада није користио, а изазива знатне промене у саставу или структури. Генетски модификована храна се може сматрати за посебну врсту нове хране. Нова храна и генетски модификована храна не смеју да представљају опасност за здравље

и да стварају заблуду код потрошача, нити да се разликује од хране или састојака хране коју би по намени требало да замене. Прво стављање у промет ове хране је могуће само уз дозволу надлежног министарства. Надлежна министарства воде посебну евиденцију издатих дозвола за нову и генетски модификовану храну. За генетски модификовану храну и храну за животиње важи и правило да сваки субјекат који послује са њом мора писмено да обавести свакога коме је испоручује да је у питању генетски модификована храна и да је означи у складу са међународним стандардом. Насупрот овоме, Закон омогућује да храна носи ознаку традиционалног назива, имена порекла, географског порекла и назив *производ старог заната*, што се ближе уређује посебним прописима.

Највећи део Закона је посвећен стварању услова за праћење безбедности хране. Министарство пољопривреде води евиденцију и посебне базе података у вези безбедности

хране, које морају бити повезане са Регистром пољопривредних газдинстава и организује систем лабораторија и поступака у вршењу надзора над безбедношћу хране и хране за животиње. Надзор се врши плански у свим фазама производње, прераде и промета, а посебна контрола је мониторинг безбедности хране, који садржи мере системске контроле микробиолошких, хемијских и биолошких контаминената у храни и храни за животиње. Трошкови анализа и суперанализа свих узорака падају на несавесну страну, односно, ако узорак одговара прописима трошак терети Републику, а ако не одговара терети странку од које је узорак узет. Новим Законом су и детаљно набројане надлежности и мере које могу да наложе ветеринарска, гранична ветеринарска, фитосанитарна, пољопривредна и санитарна инспекција, што треба да елиминира сукоб и паралелизам надлежности и да рационализује и поједитини систем надзора и лабораторијских анализа.

Право дејство овог Закона требало би да буде изградња поверења у српску пољопривреду и њене производе и, по том основу, њеног бољег положаја и на унутрашњем тржишту, а нарочито на извозним тржиштима, што је најважнији циљ целе реформе пољопривредног сектора.

Закон о генетички модификованим организмима (*Службени гласник РС 41/09*)

Овај Закон допуњује проблематику безбедности хране на њеној најосетљивијој тачки. Закон усклађује ову проблематику са општим начелима из Закона о безбедности хране. Основно начело употребе ГМО је рестриктивно: ниједан модификован живи организам ни производ од њега не може на територији Србије да се стави у промет или гаји у комерцијалне сврхе. Строгост забране је ублажена одређењем да се за ГМО не сматра пољопривредни производ биљног порекла са највише 0,9% и семенски и репродуктивни материјал који количински садржи до 0,1% примеса ГМО и примеса пореклом од ГМО.

Забрана употребе ГМО у комерцијалне сврхе спроводи се појединачним одобравањем њихове употребе, у строгом поступку у којем одлучује директно министар и без права жалбе. Слично као у области безбедности хране, ради разматрања стручних питања која се односе на ГМО, министар пољопривреде

решењем оснива Стручни савет за биолошку сигурност. Одобрење за употребу ГМО и производа од ГМО се може издати за две намене: за употребу ГМО у затвореним системима или за намерно увођење ГМО у животну средину. Подносилац пријаве – стваралац или корисник ГМО и производа од ГМО или њихов заступник, подноси пријаву Министарству пољопривреде. Одређене податке у пријави подносилац може да означи као поверљиве и сва лица којима су ови подаци доступни морају да их чувају као поверљиве 10 година од подношења пријаве. Поднетој пријаву Министарство ставља на увид јавности у бар једном националном дневном листу и путем електронских медија и спроводи јавну расправу. О поднетој пријави Министарство тражи и мишљење Стручног савета. Министар решењем издаје дозволу за употребу у затвореним системима, односно одобрење за увођење у животну средину ГМО и производа од ГМО или одбија пријаву, а решење са образложењем се објављује уз мишљење Стручног савета у бар једном националном дневном листу и путем електронских медија. Ако решење дозволи или одобри употребу ГМО и производа од ГМО, у њему се одређују мере сигурности и трајање дозволе, односно одобрења. Решење министра је коначно.

Ако се одобри употреба ГМО, услови за употребу се одређују према степену ризика. Ризик може имати четири степена, разврстана на основу предузетих мера сигурности. Код увођења ГМО у животну средину, подносилац уз пријаву за одобрење употребе доставља и план надзора са обавезним начином поступања са отпадом и министар у одобрењу одлучује о плану надзора, док код употребе ГМО у затвореним системима, питање отпада одређује министар у решењу о дозволи употребе. Пошто код увођења ГМО у животну средину свака промена самог ГМО може да утиче на животну средину у периоду док се разматра пријава или после издатог одобрења, то обавезује подносиоца пријаве на предузимање посебних мера за заштиту здравља људи и животне средине и на пријаву промене Министарству, које мора да објави јавности ове податке и може да обустави увођење ГМО у животну средину. Подносилац пријаве је дужан да поднесе Министарству извештај о резултатима код намерног увођења ГМО у животну средину.

Други део Закона уређује руковање, паковање и превоз ГМО и производа од ГМО. За сваку од ових радњи лице које их врши (правно лице, предузетник или физичко лице) мора да има документацију са подацима који јасно указују да се ради о ГМО и производу од ГМО. Лице које послује са ГМО је обавезно да обавести Министарство пољопривреде када врши превоз ГМО и производа од ГМО преко целе територије Србије и када, уз присуство овлашћеног лица, уништава отпад који садржи, састоји се или је добијен од ГМО и отпад настао употребом ГМО. Ово лице је одговорно за сваку штету која настане директном или индиректном активношћу везаном за ГМО и производ од ГМО.

Министарство пољопривреде води регистре у вези са ГМО. У Регистар ГМО се уписују ГМО и производи од ГМО за који је издато одобрење за намерно увођење у животну средину, док се у Регистар дозвола уписују правна лица која су добила дозволу за употребу ГМО у затвореним системима. Регистри су у електронској форми и могу се повезивати са другим базама и регистрима Министарства, а подаци из њих су јавни. Закон прописује детаљна овлашћења фитосанитарне и ветеринарске инспекције у вези ГМО.

Закон о сточарству (Службени гласник РС 41/09)

Најважније промене у овом Закону тичу се смањења непосредне државне контроле у сточарству и елиминисања анахроних субјеката из законског текста. Овај Закон се односи на непосредно пословање, односно на гајење домаћих животиња (говеда, биволи, овце, козе, коњи, магарци, свиње, живина, крзнашице, кунићи, пчеле, затим дивљач, риба и други водени организми и друге животиње које се гаје). Нови Закон уређује сточарство са аспекта унапређења одгајања домаћих животиња, односно очувања и повећања квалитета домаћих животиња, као и производњу и промет хране биљног порекла за домаће животиње, промет приплодним материјалом и друга питања од значаја за сточарство.

Закон знатно проширује надлежност и овлашћења пољопривредне инспекције. Једина надлежност локалне самоуправе по новом Закону је обавештавање пчелара о подручју захваћеном прскањем средствима

опасним по пчеле.

Нови Закон доследно спроводи дефинисање субјеката у сточарству по начелу недискриминације (правна лица, предузетници и физичка лица), отварајући делатност сточарства за све потенцијално заинтересоване субјекте који испуњавају услове за бављење делатношћу. Такође, нови Закон је усклађен са Законом о добробити животиња и другим законима о пољопривреди (Закон о ГМО, Закон о безбедности хране, и други).

Закон о здрављу биља (Службени гласник РС 41/09)

Овај Закон регулише физички највећи део пољопривреде. Закон, са аспекта опасности појаве по биље штетних организама, уређује унутрашњи промет биља и биљних производа, фитосанитарну контролу у међународном промету, пружање услуга заштите здравља биља и друга питања, односно одређене мере ограничења приватне својине и пословања због превентивних или санационих мера услед опште опасности појаве и спречавања биљних болести.

Најважније одредбе овог Закона односе се на примену међународноправних инструмената. Нови Закон о здрављу биља успоставља јасне надлежности државних органа и других субјеката у заштити биља и омогућује примену међународно прихваћених стандарда, смерница и препорука разрађених у Секретеријату Међународне конвенције за заштиту биља и у сарадњи са регионалним организацијама по међународној конвенцији о заштити биља (IPPC), што Србију укључује у европски систем заштите здравља биља у складу са правилима Светске трговинске организације и Европске Уније.

Нови Закон прописује много прецизнији начин одређивања штетних организама у односу на претходне законе, чиме се повећава општа законитост. Закон је повезан са Законом о безбедности хране и другим прописима од значаја за здравље биља.

Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта (Службени гласник РС 41/09)

Овај Закон је у непосредној вези са Законом о заштити здравља биља и представља његову

допуну. Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта и Закон о заштити здравља биља стављају ван снаге Закон о заштити биља (Службени лист СРЈ 24/98 и 26/98 и Службени гласник РС 101/05), који је обухватао оба предмета. Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта не бави се биљем, већ додацима земљишту који утичу на квалитет гајеног биља. Овим Законом се уређује разврставање, квалитет, обележавање, фитосанитарна контрола и узорковање у промету, увозу и примени средстава за исхрану биља и оплемењивача земљишта и њихово испитивање, као и друга релевантна питања. Средства за исхрану биља су ђубрива и супстрати различитих састава и својстава која служе за подстицање раста и развоја биља и за њихову исхрану, док су оплемењивачи земљишта средства које не садрже или имају низак садржај хранљивих елемената који одликују ђубрива, а њима се постиже побољшање особина земљишта за гајење биља.

Овај Закон је близак бившем савезном Закону о заштити биља у делу који се односи на ђубрива. У том смислу, нови Закон као једину нову меру доноси обавезу субјеката који послују са средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта да се упишу у посебан Регистар који води Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства, што је обавеза по основу сваког из скупа нових закона из сектора пољопривреде. Такође, нови Закон уводи нову организацију у рад лабораторија за анализу декларисаног састава и особина средстава за исхрану биља и оплемењивача земљишта, што је обавеза и у области заштите биља и у другим областима у којима се врше лабораторијска испитивања и други послови од јавног интереса, прописана Законом о безбедности хране. Нови Закон уводи појам *ЕЦ Фертилизер* за минерална ђубрива које испуњавају услове за промет у земљама Европске Уније, чиме се усклађује домаћа стандардизација са европском. Новим Законом се прописују и детаљна правила у погледу оглашавања и рекламирања, нарочито средстава за исхрану биља. И правила у вези фитосанитарне контроле код увоза, извоза и провоза и фитосанитарног инспекцијског надзора су јаснија, са становишта надлежности и са становишта поступка. Рок за доношење подзаконских аката по основу овлашћења из новог Закона је

годину дана од његовог ступања на снагу, док је за субјекте који послују у овој области рок за усклађивање са новим Законом најдуже три године од ступања овог Закона на снагу, што је мера која треба да олакша пословање и спречи непотребне трошкове прибављања дозвола и одобрења за производњу и промет.

Закон о добробити животиња (Службени гласник РС 41/09)

Доношењем Закона о добробити животиња Србија је усвојила вредности модерне цивилизације у погледу односа људи према животињама. Однос људи и животиња се правно више не посматра из ресурсно-санитарне претпоставке, него хумане, по којој животиње могу да имају осећања једнака људским (страх, бол, патња, стрес), због чега људи имају моралну обавезу да брину о животињама, нарочито оним чији опстанак зависи од њих. Хумана претпоставка је у основи начела којима је вођен Закон. Закон уређује обавезе свих власника или држалаца животиња у остваривању добробити животиња и обавезе заштите животиња од злостављања, као и заштиту при држању, узгоју, промету, превозу, спровођењу огледа, лишавању живота и клању, а као врсту злостављања животиња, уз физичко злостављање, одређује и психичко злостављање.

Правилник о прехранбеним адитивима. (Службени гласник РС 63/2013)

Прехрамбена индустрија данас се тешко може замислити без адитива. Они се прехранбеним производима додају да би били конкурентнији, али и бољи. Адитиви (додаци) јесу супстанце које произвођачи додају храни да би спречили њено кварење и побољшали јој изглед, укус, текстуру или хранљиву вредност. Адитиви обухватају око десет одсто хране коју просечан одрасли човек конзумира.

Према својствима, адитиви се деле на 22 категорије: конзерванси, антиоксиданси, емулгатори, стабилизатори, боје, заслађивачи...

Супстанце које се због технолошких разлога користе у прехранбеној индустрији деле се на адитиве, ароме, помоћна средства у производњи и ензимске препарате. Помоћна средства и ензимски препарати долазе у контакт с прехранбеним производом, али не

постају његов састојак. Адитиви су супстанце које постају и остају састојак прехранбених производа, због чега су, са здравственог аспекта, значајнији.

Примена адитива у производњи хране законски је строго дефинисана, изузетно контролисана и безбедна, а ризици по здравље људи постоје само у случају кад се унесе њихова прекомерна дневна доза. Српско законодавство је у том погледу усклађено са међународним стандардима, те постоји Правилник о употреби адитива који регулише ту осетљиву област. Део Правилника је и позитивна листа на којој се налази 316 адитива нешкодљивих за здравље у прописаним количинама. Важно је напоменути да, када испред броја адитива стоји слово Е, то значи да је конкретан адитив одобрила Европска комисија. Уз све то, строго се контролишу и квалитет (чистоћа), рецептуре за израду адитива, као и услови њихове употребе.

На међународном нивоу процењује се ризик и управљање ризиком, што раде експерти, међу којима је и један Србин, професор Фармацеутског факултета, председник Националне комисије за адитиве и међународни експерт Иван Станковић. Професор Станковић члан је светског и европског стручног тела (JECFA и EFSA) које процењује здравствену безбедност адитива. На основу тих процена комисија Codex Alimentarius доноси стандарде и препоруке за њихово коришћење, а Европска комисија прописе. Усвојене стандарде директно прихвата Светска трговинска организација (СТО). Експерти прво припремају спецификацију којом се дефинишу супстанца и њене карактеристике, затим се обавља хемијско-технолошка и на крају токсиколошка процена. Циљ је одређивање прихватљивог дневног уноса, односно максималне дневне количине која не угрожава здравље потрошача. Адитиви се испитују на животињама, а дозвољене количине најчешће буду један од-сто максималних количина које су биле нешкодљиве за животиње. Треба истаћи и да ЈЕС-ФА има око 60 чланова, а Панел за адитиве и нутритивне изворе EFSA 21 члана. Наш Правилник о адитивима усвојен 2001. године усклађен је са стандардима Codex Alimentarius и регулативом ЕУ и од тада је неколико пута допуњаван до 2005. Од те године до данас

било је неколико мањих промена у позитивној листи адитива које би требало унети у наш Правилник, али можемо да кажемо да Србија у овом погледу нимало не заостаје за светом. Нашим произвођачима било је потребно нешто времена да се привикну на нова правила и категоризацију производа, али сада сви раде по међународним стандардима. Наши технолози добро су едуковани и врло добро упознати са Правилником. Зато се никада и није десио ниједан проблем у вези са адитивима при извозу српских прехранбених производа, чак ни на тржиште ЕУ.

Постоји група безбедних адитива који се, практично, без ограничења могу користити у људској исхрани, што значи да за њих није прописана максимална дозвољена количина. Свакако, произвођачи адитиве користе због технолошких разлога и никоме није у интересу да у производ стави више адитива него што је потребно за производњу. За остале адитиве прописана је максимална дозвољена количина у намирницама. Адитиви су скупи и требало би увек да се користе у минималним количинама довољним за одређени технолошки ефекат. Друго, увек се одређује највећа нетоксична доза прилагођена најосетљивијим категоријама потрошача, као што су деца и труднице.

Адитиви се у Србији користе и контролишу у складу са Правилником о квалитету и условима употребе адитива у намирницама и другим захтевима за адитиве и њихове мешавине. Њихову употребу контролише Генерални инспекторат Министарства пољопривреде.

Инспекција контролише прехранбене артикле произведене у Србији и све оне који се увозе у нашу земљу. Тако се за увозне производе издаје уверење о квалитету на основу анализе акредитоване лабораторије по захтеву увозника. Само на тај начин неки прехранбени производ може да се увезе у Србију. Контроле спроводе и Одељење за контролу производа животињског порекла Генералног инспектората и Санитарна инспекција Министарства здравља, свако у својој надлежности.

Када су у питању домаћи произвођачи адитива, њих нема много (двадесетак) и добро су контролисани. Сировине се углавном увозе

и обавеза је инспекције да проверава услове производње и рецептуре по којима се адитиви израђују. Контролишу се и компоненте које улазе у производњу и њихов рок трајања. У домаћој производњи адитива није било проблема који би захтевали казнене мере.

Списак прописа који се примењују из области безбедност хране у Србији се налази на посебној листи - Прописи који се примењују у Србији.

Активности БЕУК-а

БЕУК је недавно повео кампању за демистификацију порекла меса и обавезно истицање на декларацијама његовог порекла и у производима од меса.

Поред истицања порекла меса у производима од меса, БЕУК је најавио да ће сарађивати са Комисијом Еу на доношењу прописа (Директиве) којом ће се обавезати произвођачи да поштују нормативе о састојцима у производима од меса, као и норматив меса у готовим јелима.

У Европској унији нису усаглашени нивои информација о пореклу свежег меса и састојака у производима од меса.

За свеже месо прописана је и поштује се обавеза да се на декларацији налазе подаци о путу меса од фарме до трпезе. За свеже месо произвођач мора да наведе државу, рођење животиње, узгој, клање, транспорт и складиштење.

Од априла 2015.године у чланицама Еу, зна се раса пилета у производу од пилећег меса и где је заклано, али не зна се и неће се знати где је изведено. Исто важи и за свињско, овчије и козије месо.

За шунку, саламу или готова јела од свињског меса, порекло свиње није обавезно. Оно је ствар добре воље произвођача. У Еу још не постоји план од када ће произвођачи бити обавезни да на свим производима од меса наведу порекло животиња, њихов и пут меса од њих, од стаје до трпезе.

Проблем је у томе што преко 90% европских и српских потрошача жели да зна одакле им месо долази. У питању је основно право потрошача - да буде информисан о битним својствима меса и производа од меса које купује. Индустрија меса још није спремна да испуни ова реална очекивања потрошача.

- БЕУС- Европска асоцијација потрошачких организација. У Статуту БЕУС-а дефинисана је независност од комерцијалних, партијских, синдикалних и других интереса, као претпоставка поверења потрошача у ову асоцијацију.

Потрошачка питања

Милена Сомборац

дипломирани правник

Саветник за правне послове у
Покрету за заштиту потрошача -

Београд на пословима:

-информисање потрошача

-саветовање потрошача

-обука потрошача

-потрошачка медијација

-сардник на припреми пројеката

-контакти са медијима – припрема

материјала и активно учешће на

конференцијама за новинаре

-учешће на семинарима из области

заштите потрошача

Заштита потрошача се између осталог огледа и у могућности да се правовремено и ваљано одговори на жалбе потрошача који сматрају да су оштећени – било пружањем недовољно квалитетне услуге, било конкретним производом.

Стога ћемо овим путем покушати да одговоримо на најчешће постављана питања и упућене жалбе.

Велики број притужби односи се на неадекватан квалитет одеће, обуће, техничке робе, великих и малих кућних апарата. Често се не поштују рокови испоруке, роба често није декларисаног и/или очекиваног квалитета.

Потрошачи се нарочито жале на недостатке у квалитету одеће и обуће. У овим случајевима саветујемо потрошачима да производе са недостатком врате продавцу. Потрошач је дужан да том приликом приложи рачун, осим у случајевима када постоје други неспорни докази да је роба кушњена у том објекту.

Продавац је дужан да састави рекламациони лист (записник) у ком се наводе подаци потрошача и недостаци производа.

Потрошачу се нуди могућност отклањања недостатка оправком производа (уз сагласност потрошача), замена производа за други производ, или пак повраћај новца. Најчешће је у пракси ово друго решење.

Продавац је дужан да у року од 8 дана писмено одговори на рекламацију уколико се потрошач одлучио да комуницира са продавцем у писменој форми.

Отклањање недостатака се спроводи у законом предвиђеном року, који по новом Закону о заштити потрошача не може бити дужи од 30 дана.

Ево неколико примера.

Недавно нам се јавила потрошач С.М. Имала је проблем са купљеним сандалама у једној реномираној продавници обуће. Након свега неколико обувања, ђон једне сандале се готово преломио по средини. Странку смо упутили да се писмено обрати продавцу, објасни због чега рекламира обућу и наравно, саветовали да захтева замену за друге сандале и да на на исту одговори у што краћем року, не дужем од 8 дана. Странка је покушала да убрза процедуру, па се лично појавила у продајном објекту. Донела је спорне сандале. Међутим, продавачица је инсистирала на фискалном рачуну, који странка није имала. Ипак, након консултације са нама, пословођа објекта је уважио рекламацију јер је неспорно да је странка обућу купила у том објекту. Доказ је био Извод банке на коме се видело да је у том продајном објекту, одређеног дана платила рачун у износу цене санале, у моменту куповине. Продавац је сачинио рекламациони лист, одобрио и извршио замену. Странка је задовољна изашла задовољна са новим паром обуће, уз неверицу да се то могло десити.

Други интересантан пример имали смо радећи на жалби потрошача који се нашао у дилеми коме да се обрати када је реч о добијању сертификата за куку предвиђену за вучу ауто приколице. Наиме, након купови-

не куке и монтирања исте у овлашћеном сервису, отишао је да региструје возило. Међутим, врло се непријатно изненадио када је добио информацију да то није могуће, јер не поседује сертификат за куку, коју је купио непосредно пред регистрацију возила. Потврда о извршеној куповини био је фискални рачун продавца.

Логички размишљајући потрошач се вратио у регистровану продавницу, где је исту купио. Од продавца је добио информацију да они нису овлашћени за издавање сертификата, да је није добио од произвођача и да му до сада нико није тражио сертификат за вучну куку за приколицу.

Потрошач се обратио нама са питањем која су његова права и како може да прибави сертификат за уграђену куку у овлашћеном сервису и потребна документа за регистрацију возила.

Пажљивом анализом позитивних правних прописа из области саобраћаја, дошли смо до следећих информација: произвођач куке је у обавези да изда потврду о квалитету произведене куке тј. да је иста саобразна стандардима који се тичу својстава и карактеристика произведене куке.

Након што се иста монтира у овлашћеном сервису, потрошач је дужан да потражи сертификат од овлашћене установе тј ИНСТИТУТА У ВИНЧИ, МАШИНСКИ ФАКУЛТЕТ И АМС.

Тек добијањем сертификата на овај начин могуће је извршити регистрацију возила.

За возила која имају фабрички уграђену куку није потребан атест. Потребно је да имају плочицу са ознаком и потврдом произвођача да је кука фабрички уграђена, тј да је хомологована.

Такође, значајно је указати и на то да уколико је ваше возило први пут регистровано у Србији након 01.07.2011.г. или је на возилу накнадно уграђена кука након тог датума, иста не сме да премашу дужину возила када не вуче приколицу или друго возило, што конкретно значи да кука мора бити склопљена уколико ништа не вучете возилом.

Трећи пример;

Јавио нам се за конкретну помоћ потрошач који је остао затечен сазнањем да дугује 2000 динара за коришћење интернет услуга мобилног провајдера ВИП, иако је ваљано раскинут уговор две године уназад и све до тада доспеле обавезе измирене.

Како је ВИП сва своја потраживања па и ово наводно, готово извесно застарело потраживање, уступило кући која се бави принудним извршењем, на адресу потрошача на недељном нивоу стижу писмена упозорења а такође га запослени те фирме неколико пута недељно контактирају телефоном.

Испрва је странка желела да ствар истера на чистац па је од дотичног оператера тражио правни основ тог потраживања с обзиром да је уговор раскинут, али нико од лица која су га контактирала није знао шта је основ потраживања. Ипак уредно обавештавали о постојању дуга.

Оно што се могло уочити када је реч о самој садржини уговора, јесте податак да је страна у уговору, корисник услуга, дужна да тачно одређеног датума раскине уговор и измири обавезе или у супротном се по аутоматизму продужава обавеза из уговора на додатни период од 60 дана.

Ово упозорење је искуцано словима врло ситног фонта, готово једва уочљиво, што није дозвољено. У овом случају је повређено начело савесног пословања. Пошто су присутна и врло честа узнемиравања и претње да ће, уколико се не плати износ који се наводно потражује, доћи до утужења што изазива nelaгоду код корисника. Корисник је захтевао да му се докаже постојање потраживања. У овом случају има елемената и за покретање поступка пред Судом части при привредној комори због непоштовања Етичког кодекса.

Надамо се да ће начин на који обрађујемо конкретне проблеме са којима се потрошачи сусрећу и решења која изналазимо, допринети да се јавност, нарочито она стручна, позабави проблемима из области заштите потрошача као и да се омогући већа доступност информација за лакше и потпуније остваривање права потрошача.

Потрошачки временплов

Зашто потрошачки временплов?

пише Петар Бигасављевић

Поводом Педесетогодишњице Потрошачке Интернационале и промоције резултата Истраживачког пројекта рекламирања нездраве хране за децу, извршеног у сарадњи са Асоцијацијом потрошача Србије - АПОС-ом, 11. марта 2010. год., дат је осврт на формирање Међународне организације потрошача (ИОСУ) и почетак заштите потрошача у Србији и Београду, у оквиру бивше Југославије. Тада је изнета идеја о Потрошачком временплову. После пет година, захваљујући подршци пројекту од Министарства културе и информисања, идеја је добила своје место у сталној рубрици Јавног електронског гласника *ПОКРЕТ ПОТРОШАЧА*.

У овом броју представљамо повучену паралелу између активности на стварању Потрошачке Интернационале и првих облика организовања потрошача на овим просторима. Пре педесетпет година Потрошачку Интернационалу (ИОСУ), формирале су организације потрошача САД, Велике Британије, Француске, Белгије, Холандије и Луксембурга. Данас Потрошачка интернационала представља респективан Потрошачки покрет са преко 220 потрошачких организација из око 120 земаља. У њему су са статусом придружених чланова Покрет за заштиту потрошача - Београд и АПОС од 2008. и НОПС од 2009.г.

Раних шездесетих година, у време формирања Међународне организације потрошача, у Београду, Лесковцу, Љубљани, Загребу и још неким градовима формирају се први облици организовања потрошача - савети и конференције. У уџбеницима о маркетингу, потрошачи добијају све значајније место. Седамдесетих година потрошачи и корисни-

ци услуга су постали уставна категорија. Добили су значајно место у законима из области трговине и услуга. Тих година заштита потрошача у Београду и Србији је пратила развој заштите потрошача у свету. Потребно је да се објективно оцене та достигнућа, као и резултати заштите потрошача из тридесетих година прошлог века, јер могу и треба да буду подстицај и охрабрење новом развоју заштите потрошача у Србији.

Прве облике организовања потрошача у Београду и Србији формирали су и њима остали верни бројни угледни професори универзитета, научни радници из института, државни чиновници, стручњаци из армије и из других структура.

Уз сећање на стварање међународног потрошачког покрета, имамо обавезу да се сетимо и оних који су, пре пола века, поставили темеље заштите потрошача у Србији. Ризикујући да учиним неправду према бројним стручњацима и ентузијастима, споменућу само неколико. Први промотери заштите потрошача у Београду били су професори: Јелена Вилус, Драгутин Врачар, Бранко Марићић, Исидор Савић, Милан Мирић, др Радољуб Тадић, дипл. инг. Лука Мирковић, Јован Влаховић и бројни други.

Тада су формиране прве конференције потрошача на Савском венцу у Земуну и Лесковцу. У Републичком заводу за економику домаћинства, формиран је Центар за заштиту потрошача.

Значајан допринос развоју друштвених организација и удружења грађана, укључујући и облике организовања потрошача, дао је

проф. др Светозар Стојановић.

Проф. др Бранко Маричић, допринео је успостављању система заштите потрошача на југословенском нивоу и у Србији. Са позиције Савезног министра трговине, подржао је иницијативу за доношење савезног закона о заштити потрошача.

Град Београд је пратио и примењивао достигнућа заштите потрошача у најразвијенијим земљама Европе. Међу првима је формирао стална радна тела за заштиту потрошача. Скупштина Града је доносила годишње програме заштите потрошача, разматрала Извештаје о извршавању одобравала годишњи програм и издвајала средства за финансирање потрошачког програма. Одлуком Извршног одбора Скупштине Града формирано је Координационо тело за праћење програма испитивања и оцењивања квалитета хране.

Чланови Координационог тела били су градски секретари за привреду и заштиту животне средине, тржишни, ветеринарски, пољопривредни и санитарни инспектор и Председник покрета потрошача. Падови су се дешавали у периодима када су о заштити потрошача одлучивали носиоци схватања да је заштита потрошача *рецидив прошлости*, или да Београд није дорастао да прати савремена кретања заштите потрошача у свету и ЕУ и да је она наметнута од ЕУ.

У време раздруживања са Црном Гором, Влада Републике Србије је преузела Закон о заштити потрошача, али је изостала потпунија примена Закона и поред чињенице да су постојали знатни кадровски ресурси и њихова спремност за примену Закона.

Треба подсетити на ангажовање и ставове тадашњег председника Владе Републике др Зорана Ђинђића, поводом наше анализе цена електричне енергије у Србији. Уверивши се да су наше анализе тачне, имао је снаге

да закаже састанак са четири министра економских ресурса, руководством ЕПС-а, ангажованим институтима за помоћ Влади, председником савеза пензионера *Независност*, председником Покрета за заштиту потрошача - Београд. У дијалогу је потврђено да су наше анализе тачне. Одмах је формирао Комисију од представника четири надлежна министарства, ЕПС-а, Синдиката пензионера и Покрета потрошача са задатком да се сагледа стање и припреми предлог цена електричне енергије.

Посебну пажњу заслужује његова изјава са Конференције за новинаре, одржане после састанка. Тада је Зоран Ђинђић је изјавио да ће Влада: на моделу односа ЕПС-а и потрошача градити општи модел односа потрошача и јавног сектора; да ће убудуће, пре доношења одлука и аката Владе обавезно консултовати организације потрошача и да ће, не чекајући доношење Закона о заштити потрошача, наћи решење да формира консултативно тело за заштиту потрошача у коме ће већина чланова бити из редова активиста у организацијама потрошача, по узору на напредна решења у Европи.

Покрет за заштиту потрошача ће сарадњи са заинтересованим организацијама потрошача, државним органима, организацијама бизнис сектора, Потрошачком Интернационалом и другим међународним организацијама настојати да се дефинишу кључни елементи потрошачке политике у Србији и залагати се за њихову примену.

Наставиће прикупљање, сређивање, проучавање и објављивање великог блага које се налази у стручној литератури, докторском дисертацијама, магистарским радовима, уџбеницима, приручницима, стручним часописима, законским и подзаконским актима, извештајима и другим изворима драгоцене информације.

